

Cultura, valors i ètica

Documents per a la reflexió

Març 2015

AUTORIA: Salvador Carrasco.

Comissió de Polítiques del Patronat de Fundesplai.

CONCEPCIÓ GRÀFICA I DISSENY:

El Vallenc, sl. Plaça de la Torratxa, s/n. 43800 VALLS. Tel. 977 600 435 • elvallenc@tinet.org

IMPRÈS A: Gráficas Cornellá.

Dipòsit Legal: B 9914-2015

Edició no venal.

 Aquesta obra està distribuïda sota una llicència Reconeixement-No Comercial – Compartir Igual 3.0 Espanya (CC *BY-*NC-*SA 3.0) disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/es/>.

Fundesplai

C/ Riu Anoia, 42-54

08820 El Prat de Llobregat (Barcelona)

T. 93 474 74 74

fundacio@fundesplai.org www.fundesplai.org

Índex

Pròleg	5
Presentació	9
Part I. Cultura	
Lideratge compartit, realisme i ambició.....	15
1. Amb quina situació	16
2. Amb quina organització.....	17
3. Amb quin projecte i quina estratègia de futur.....	18
4. A nou context, nous lideratges	20
5. Amb quins equips.....	22
Part II. Valors	27
1. Utopia i realitat	28
2. Solidaritat	31
3. Iniciativa	33
4. Felicitat	35
5. Independència.....	39
6. Transparència	41
7. Pluralisme	43
8. Sostenibilitat.....	46
9. Coherència	49
10. Excel·lència.....	52
11. Competitivitat	57
12. Humor.....	59
13. Compromís.....	61
14. Confiança.....	64
Part III. Educació i Valors	67
Educació i pluralisme: La construcció del subjecte i la seva educació.....	68
1. Un nou paradigma.....	69
2. El principi d'individuació.....	70
3. Del <i>logos</i> a l' <i>ethos</i> : els conceptes d' <i>ètica</i> i <i>moral</i> , <i>cosmovisions</i> i <i>valors</i> , <i>virtuts</i> i <i>actituds</i>	72
4. La cultura del subjecte.....	74
5. Pluralisme i cooperació.....	75
6. L'hora de l'acció i del rigor.....	76
Part IV. Ètica	79
1. Compromís i ètica docent.....	80
2. El compromís ètic dels monitors.....	86
3. Codi d'ètica de Fundesplai	90
A tall de cloenda oberta	97

Pròleg

Un codi ètic és com una mena de segell que identifica i dóna sentit a la institució que l'invoca. Per mitjà seu, se'ns fa patent un altre codi, el codi genètic, que expressa el fenotipus i el genotipus de l'entitat. Portes endins, cara als col·laboradors, voluntaris, treballadors, usuaris, socis o destinataris, el codi ètic té la funció de recordar-los els valors de la seva raó fundacional i sobre els quals es basa la seva activitat; portes enfora, el codi ètic explica a la societat, a futurs socis, usuaris o col·laboradors, i també a les administracions, quina és la voluntat ètica de la institució. És una carta de presentació que vol mostrar al món quina mena de persones impulsen aquella entitat i quins principis i valors els mou.

Com és natural, les organitzacions sanes s'adapten als temps líquids i complexos que ens ha tocat viure. Revisen pressupòsits i adapten estructures. Acomoden objectius i redefeixen estratègies. Però mantenen intacte el seu codi genètic perquè la finalitat no canvia.

Fundesplai aconsegueix, amb aquest llibre, tres coses: la primera, posa a debat el seu codi genètic, no per canviar-lo sinó per posar de manifest l'actualitat del seu motiu fundacional; la segona, demostra que la participació és l'eina que ens permet avançar i créixer en qualsevol organització; la tercera, revifa el discurs pedagògic sobre la necessitat d'incidir més i millor en l'educació del lleure.

La forma és coneguda i respon a la marca de

la casa. Aplegar un equip humà, coordinat i liderat en aquest cas pel professor Salvador Carrasco, per aconseguir un document programàtic, declaratiu, una mena de procés constituent, que incideix en el seu model organitzatiu, més enllà de la simple reorganització o revisió de tasques i rols, i que ens presenta el seu mapa de valors, sobradament documentats, amb referències històriques i erudites quan cal, per demostrar el compromís amb la realitat sense abandonar el somni. Un mapa que té una mirada fixa a la comunitat a qui deu la seva tasca i que procura pel bé particular i la felicitat de cadascun dels seus col·laboradors, usuaris i destinataris. És un mapa de valors, en definitiva, que promou l'autonomia crítica i responsable dels subjectes, i que estableix els instruments que malden per la transparència i el bon govern: pluralisme, sostenibilitat, coherència i autenticitat, sense perdre l'interès per l'eficàcia i l'eficiència de les seves accions i iniciatives, i que se sosté sobre l'humor, el compromís i la confiança.

El model s'assenta sobre un concepte d'educació que permeti que cada individu sigui capaç de construir, de manera racional i autònoma, el seu propi codi. Per ser coherents, les aportacions signades per Salvador Carrasco, sobre l'ètica i deontologia de l'educador, i per Carles Barba, sobre el monitor de lleure, acaben d'explicar quina mena de dedicació han de mostrar els qui liderin aquests processos. En aquest sentit, sembla clar que el compromís ètic ha vingut a substituir l'antic

terme de vocació, tot i que probablement estiguem parlant del mateix: voluntat de servei, dedicació en cos i ànima, intenció de millora constant, actitud resolutiva i generositat il·limitada.

Aquest compromís, com qualsevol altre professional, va dirigit en primer terme a un mateix, com una mena d'autoafirmació i autosuperació constants, però té en la infància el principal destinatari, juntament amb les famílies. La comunitat que l'envolta i la institució que l'acull, com també l'equip professional que l'acompanya, són també objecte del compromís ètic de l'educador, però no es pot oblidar l'entrega deguda a la professió, al conjunt de col·legues que fan possible aquesta tasca i que la societat mira amb lupa.

I no us perdeu la cloenda. O potser millor, comenceu per la cloenda perquè us regalarà una clau de lectura valuosíssima. Les campanes, en el món cristià, marquen el pas del temps amb una regularitat tranquil·la. Com hem vist, aquest llibre no amaga la seva intenció de servir de full de ruta ètica per als professionals, voluntaris i col·laboradors concernits, de contribuir a la clarificació d'idees en un món certament embolicat, de la mateixa manera que amb el llenguatge de les campanes les gents s'assabentaven dels esdeveniments i se sentien implicats en allò que els convocava.

 Enric Prats, Professor de Pedagogia de la Universitat de Barcelona

Presentació

Als que coneixen la realitat actual de la Fundació Catalana de l'Esplai (Fundesplai) i, en general, la del sector socioeducatiu del país, no se'ls escapa que les entitats travessen un període ple de dificultats, especialment, però no exclusiva, derivades de la situació econòmica, que obliguen a revisar velles pràctiques de gestió, a dotar-se d'estructures més àgils i flexibles, i a emprendre camins nous no transitats. Estem immersos en una situació que ens obliga a definir els problemes en termes de cultura organitzativa, si es vol, de canvi cultural. I això s'intenta fer des d'una certa fidelitat creativa a les nostres fonts i orígens, a les senyes d'identitat que ens són pròpies, característiques i definitòries de la nostra raó de ser, de la missió que en el seu dia ens vàrem proposar.

Per què tornar a reflexionar, ara i aquí, sobre els valors que inspiren el treball de Fundesplai? Quines són les seves fonts? Què és allò que mirem de preservar o millorar amb aquesta reflexió? Quina significació té per a nosaltres el món dels valors?

Els valors reformulats fa uns anys en el Pla Estratègic de Fundesplai continuen sent un punt de referència vàlid, en el qual volem aprofundir en els moments del profund canvi organitzatiu que s'està realitzant. Els valors que proclamem haurien d'impregnar la pràctica diària de l'organització i ser un revulsiu que exigeixi millores concretes i la superació o correcció d'allò que els contrarii o els contradigui. Aquests són alguns dels valors que

ens segueixen identificant, que afirmem com a font d'inspiració dels nostres projectes i com a criteris de comportament quotidià del conjunt de l'entitat i de la conducta dels seus membres. Formen part essencial de la cultura de la nostra organització: són com un catalitzador, un element de globalització que pot facilitar un sistema de coordinació coherent. El sistema de valors configura el que podríem dir que és la filosofia de l'entitat i, com a tal, és cridat a dotar de significació les estratègies implementades.

No diem res estrany si afirmem que ens interessa, molt especialment, fonamentar i revisar els continguts i els resultats dels aprenentatges que intentem assolir en la tasca educativa del lleure i en les activitats de formació que realitzem. El nou disseny de les competències professionals dels monitors i directores del lleure ens obliga a anar més enllà de les habilitats i els aprenentatges, per tal de repensar l'acció formativa també des d'una perspectiva comprensiva i finalista.

Aquesta reflexió és paral·lela al debat d'un document sobre criteris ètics i morals, pensat per al conjunt de les entitats agrupades al voltant de Fundesplai. Es pretén fer una reflexió sobre els valors i l'ètica en el conjunt de tota l'organització. Un exercici col·lectiu de pensament que acompanyi el procés de canvi estructural del qual parlàvem. Certament, som gent activa. No és, però, menys cert que ens interessa un determinat tipus d'acció: reflexiva, crítica i autocrítica, respectuosa

amb el medi ambient, transformadora de l'entorn en què ens movem, promotora de la dignitat de totes les persones i, especialment, la dels infants, els joves i les famílies amb què treballem.

Som sabedors que els valors que propugnem estan penetrats d'historicitat. És a dir, responen a un tipus d'inquietuds i preocupacions que no deixen de ser les del nostre temps: un temps de crisi moral i ètica. El nostre estil de vida, que es vol inspirar en aquests valors, de vegades, xoca frontalment amb el que sembla dominar en els missatges que arriben als infants des d'una societat de masses i consum que, contradictòriament, els ofereix cada vegada menys recursos per desenvolupar dignament llur existència. El temps i, amb aquest, el canvi cultural i social accelerat que vivim ens obliguen a estar atents a les noves significacions que van adquirint les paraules. El significat de les paraules és quelcom construït socialment: cada generació fa seus uns valors o altres; uns perduren o es reformulen, d'altres emergeixen com a nous valors. Els valors, en definitiva, avui com ahir, exerceixen una funció identificadora i nutrícia de l'acció de les organitzacions. Es tracta d'aclarir idees i promoure processos de millora i superació.

Al llistat de valors que, com acostumem a dir, han d'inspirar l'actuació de Fundesplai, n'hem afegit alguns altres d'emergents. Alguns demanen, al nostre parer, una atenció especial per la seva ambigüitat; pel biaix

reduccionista que podria tenir una lectura economicista i un ús acrític de les paraules; i pels paranys que estranyaria una visió de l'educació en el lleure excessivament marcada per alguns determinismes, diguem-ho clarament, ultraliberals. El llenguatge «ens pensa» més del que ens pensem.

Considerem, finalment, necessari fomentar i impulsar una reflexió sobre els principis i el compromís ètic que ens agradaria que inspiressin l'actuació diària de Fundesplai i del conjunt dels seus membres. Reformular-los, potser, ens ajudarà a ser més coherents i fidels. El nostre objectiu primordial és iniciar una reflexió serena sobre tots aquests temes, aconseguir que el conjunt dels agents implicats dediqui unes estones del seu temps lliure a pensar sobre unes qüestions que, en l'agitada i ajustada agenda de cada setmana, acostumem a tenir poc presents.

En *Les mil i una nits*, es relata la història d'un emperador persa anomenat Annixirnan. Era un governant just que volia «el bon govern» del seu regne (nit 464). Va quedar satisfet en comprovar que les coses estaven ben endreçades, el benestar de la població era general, la civilització havia arribat a punts alts i es governava amb equitat i moderació. I, a la Siena del *Quattrocento*, segons els frescos de Lorenzatti, es pretenia, igualment, que el bon govern treballés per la pau, la justícia i la magnanimitat i foragités l'ambició, l'orgull, la vanitat, l'engany i la discòrdia, fruits del mal govern.

També, a nosaltres, ens preocupa aquell bon govern dels nostres afers que contribueixi al benestar dels infants, les famílies i la societat als quals pretenem servir.

El text que presentem és fruit d'un treball de reflexió col·lectiva, a partir de documents preparats per Salvador Carrasco i debatuts en diverses instàncies de Fundesplai. No pretén ser un document institucional i tampoc no reflecteix posicionaments formals de Fundesplai. Es pretén, simplement i planera, compartir la reflexió amb la resta de membres i instàncies de l'organització i oferir uns materials que creiem útils per a la formació i la reflexió dels diversos equips de treball i comissions de Fundesplai. Estarem contents si ajudem que la gestió del dia a dia pugui ser pensada críticament i autocrítica, des de la cultura, els valors i els criteris ètics que presentem, i la tasca educativa i social que desenvolupem està sòlidament fonamentada i, mirant al futur, respon als reptes dels nous temps que vivim.

Fundesplai
Fundació Catalana de l'Esplai

PART I. Cultura

Lideratge compartit, realisme i ambició

Parlem poc dels lideratges associats a les institucions o a les organitzacions [...]. (Per a nosaltres) l'objectiu no és generar líders, persones brillants, sinó, sobretot, construir organitzacions o institucions líders en la societat [...].

Al costat de la capacitat de crear o construir somnis, el lideratge ha de comptar amb la capacitat de crear les condicions necessàries perquè aquest somni es converteixi en realitat [...] i això té a veure amb l'optimisme de l'organització líder o dels líders, però també amb la capacitat de comptar amb els instruments adequats per fer-ho possible, de generar equips, de fixar objectius realistes a curt termini, de retre comptes i d'estar a prop de la gent i saber interpretar els seus desitjos. En definitiva, depèn també de la capacitat dels líders per absorbir tensions i per descobrir en el si de la pròpia organització nous lideratges i noves capacitats.

● Josep Gassó, president de Fundesplai

1. En quina situació

Hem volgut començar aquesta primera reflexió amb la intenció d'aprofundir en l'anàlisi de les incerteses i els riscos que repton Fundesplai.

Ens han obligat a fer-ho en un clima i una situació d'incertesa econòmica i un fort deteriorament de les condicions de vida de capes molt àmplies de la població (que veuen baixar la seva capacitat de fer front a la pobresa i a l'exclusió social) o que viuen un intens procés de deteriorament i degradació del seu nivell de vida (com passa amb les classes mitjanes del país).

Tenim un bon punt de partida en els acords i en les mesures que hem anat prenent al Patronat des del desembre de 2012.

Darrerament, el president de la Comissió Financera i Econòmica del Patronat, Ramon Garcia, convidava Fundesplai i els seus responsables a estar atents als riscos que l'actual conjuntura presenta o presentarà.

Riscos derivats de:

- La nostra pròpia gestió.
- El deteriorament econòmic global de l'entorn.
- L'ofec econòmic en què es troba l'Administració catalana.

El més perillós seria la concentració de riscos propis, dels mercats i de les administracions (absència de prioritització de polítiques públiques en matèries socials, retallades en temes socials, que afecten la infància com a sector vulnerable i, de fet, desprotegit).

Tot apunta a la vigència de l'anàlisi, ja clàssica, de la societat actual com una «societat del risc». ¹ Ja estàvem avisats, però no pensàvem arribar a tenir el risc tan a prop i tan poc interioritzada aquella anàlisi lúcida.

2. Amb quina organització

L'organització ha anat fent una política d'aprimament i decreixement que ha arribat a un punt límit i ha donat pas a una reestructuració organitzativa profunda.

No s'estan fent només adaptacions i nous repartiments de funcions entre els seus responsables. S'està intentant, per sobre de tot, explicitar l'estructura matricial amb què volem funcionar, compartint la reflexió amb els responsables de tots els nivells, tot cercant agilitat, un nou disseny de l'estructuració interna i nous mecanismes de coordinació de Fundesplai, que poden donar-nos la flexibilitat que necessitem en una organització complexa com la nostra.²

La paciència lúcida, l'anticipació activa i prudent i el temps (*kairós/kronos*) han de ser els nostres grans aliats.

Es tracta de transformar l'organització. El procés ja està en marxa: som en la fase inicial de transició d'un model burocràtic/professional cap a un d'*adhocràtic*, certament, més complex, però més dinàmic, més cooperatiu i compartit, inspirat en un tarannà franc, autocrític, exigent i lleial amb la institució. S'ha dotat l'estructura de noves instàncies que permeten objectivar les tensions organitzatives existents; analitzar les noves situacions socials i els nous reptes que es plantegen a Fundesplai; i dimensionar, en el seu just abast, els problemes que planteja una estructuració matricial complexa com la que es pretén implementar.

S'aspira a crear un clima organitzatiu que realment permeti anticipar-se, compartir i participar, des d'una autoconfiança feta de discreció i coratge de futur; des de la resistència, la resiliència i el compromís.

En definitiva, a noves situacions i nous reptes socials, un nou model organitzatiu, caracteritzat per la seva capacitat d'adaptació, la seva flexibilitat i fluïdesa.

3. Amb quin projecte i quina estratègia de futur

El marc de tota la nostra actuació és el de la Missió i els valors des dels quals formulem el nostre Projecte i el Pla Estratègic de Fundesplai.

Pensant en el futur, el Patronat de Fundesplai ha definit alguns objectius econòmics, a mitjà i llarg termini, com ara:

- El manteniment del patrimoni, la titularitat i la gestió de cases de colònies com a prioritat.
- L'enfortiment de la solvència econòmica: l'eficàcia i l'eficiència integral de Fundesplai.
- Mantenir el criteri de la diversificació de les fonts de finançament.
- Garantir i optimitzar nivells de liquiditat.

Tanmateix, la reflexió no ha quedat aquí.

Hem assenyalat algunes tensions inherents a les nostres opcions i al nostre estil de vida: la capacitat de somniar i d'estar atents a les noves oportunitats: utopia i realitat; pensar globalment, actuar localment; mantenir la tensió entre tradició i modernitat, continuïtat i discontinuïtat (els humans caminem amb un peu pel davant i un altre al darrere); servei i fidelitat a la base social pròpia des del respecte a les afinitats electives plurals presents entre els membres de l'organització.

A més a més, avui l'organització està sotmesa a algunes tensions específiques, típiques de processos de transició com el que vivim:

- Eficàcia *versus* adaptació als nous tipus d'infants, joves i usuaris dels nostres serveis.
- Rigidesa *versus* eficiència: control i desburocratització de la gestió.
- Teoria *versus* intuïció.
- Sistematització de processos *versus* innovació en l'oferta de programes i serveis.
- Subcultures professionals *versus* cultura compartida en l'organització.
- Qualitat i objectius *versus* processos, procediments i instruments.

En el moment actual, hi ha un objectiu organitzatiu que mereix una especial consideració: cal aconseguir aquella harmonia que integri les entitats, les persones, els serveis i les estructures, diversos i complexos, que tenim en un tot coherent, ben travat entre les parts, en la unitat de la missió, la visió i els valors compartits.

El camí no ha fet més que començar, però es camina amb decisió i determinació. La feina haurà de prosseguir amb una clara i explícita prioritització de les activitats que ens són essencials i específiques, directament relacionades amb la missió i la planificació estratègica aprovada pel Patronat.

4. A nou context, nous lideratges³

De les concepcions del món, a una renovada formulació dels valors

Tenim consciència d'estar immersos en una nova modernitat, entesa com 'ésser una altra persona davant l'antic', és la *consciència de modernitat*.⁴ Avui el salt qualitatiu i històric ve amb el guiatge de la innovació en les tecnologies de la comunicació i la informació, que configuren i estan inserides, alhora, en una nova concepció del món. En el marc d'aquesta nova concepció del món, els valors són formulats *ex novo*, reformulats i viscuts per les noves generacions de noves maneres. Com dotem de flexibilitat i mostrem els valors en els quals es fonamenta la nostra praxi quotidiana? Avui, la qüestió clau **és com s'aprenen els valors**, en el marc d'una societat moderna i plural com la nostra.

Les qualitats que ens interessen en el lideratge

La referència a clàssics pot fer llarguíssim aquest punt. Ens limitarem a recordar les qualitats dels líders segons la tradició estoica: la franquesa i claredat en el parlar; el coratge de la veritat experimentada (la *parresia* dels grecs); la generositat; dir el que es pensa i pensar el que es diu; dir les coses pensant en la utilitat i el bé dels altres; ser persona de bé; tenir un llenguatge autèntic.⁵

El procés que hem endegat, recentment, de canvi organitzatiu només s'aguanta i s'entén des d'un lideratge compartit i transformador; centrat en les persones, en els equips i en la seva capacitat de cooperar entre si; des d'aquell compromís amb la missió, que posa en joc el talent personal i col·lectiu i dinamitza la professionalitat dels membres de l'organització. Per resocialitzar els models organitzatius i socials amb els quals treballem, no hi ha cap altre camí que compartir i construir junts un mateix projecte col·lectiu.

La resistència és un valor a tenir present en situacions de crisi profunda com la que vivim. Però no basta ni defineix, per si sola, la tasca que toca fer avui. El servei, la implicació amb la comunitat més propera i l'acció compromesa amb el present i futur de qui més ho necessita esdevenen elements imprescindibles per a una organització com la nostra i són part integrant i constitutiva del nostre ADN.

Entenem la *resiliència* com la 'capacitat de convertir les dificultats en oportunitats i de sortir-ne reforçats'. El *lideratge resiliënt* implica, almenys, dues capacitats: la resistència i la capacitat de forjar un comportament positiu.⁶

Entenem el *compromís* com una 'elecció conscient de la voluntat, basada en conviccions arrelades', com la 'materialització d'un pensament esperançat', d'una 'esperança creativa, combativa, forta, que motiva a l'acció'.⁷ El compromís requereix continuïtat, dedicació i renúncies.

Hi ha formes de lideratge típiques de secta i de certa gestió despòtica, ben poc il·lustrada. El model de govern que propugnem és de base col·legiada i compartida, a anys llum dels models burocràtics (malgrat la complexitat i la grandària de l'organització) i dels models d'administració; pretenem fer una gestió eficaç i eficient, respectuosa amb una cultura de gestió, basada en el prestigi del treball, la iniciativa, l'estalvi, l'esforç i la meritocràcia.⁸

5. Amb quins equips

El disseny organitzatiu que pretenem implantar comporta una dinàmica generalitzada de treball en equip, una lògica participativa en la qual l'anàlisi de les situacions, el disseny de plans de treball i programes d'acció i la mateixa presa de decisions és compartida per persones i equips integrats en grups o constel·lacions transversals de treball *ad hoc*.

En el vèrtex de l'organització, a escala dels òrgans polítics, aquesta dialògica s'operativitza mitjançant diverses comissions del Patronat (Comissió de Polítics, Comissió Econòmica i Financera, Comissió del Bon Govern). I, organitzativament, mitjançant òrgans de gestió compartida (Comissió de Presidència, Consell Directiu, Comitè de Gerents). Es tracta d'agrupacions segons funcions i tipus de serveis oferts per Fundesplai, dotades d'autonomia, en l'exercici de les seves funcions; que interactuen en la presa de decisions, d'una manera compartida i descentralitzada; i doten l'entitat d'un fort potencial per assumir processos de creativitat i innovació. Tot això suposa un procés d'aprenentatge continuat en el temps, sotmès a influències internes i externes, en el qual conviuen subcultures i subsistemes diversos. Sovint, en aquest tipus de procés, falla la participació o falta la perseverança i la paciència dels agents que hi intervenen i que acostumen a anar desbordats per la gestió que porten entre mans.

Es tracta d'una manera de fer que es pretén anar generalitzant progressivament en el si de tota l'organització, fins aconseguir que el conjunt de les entitats adherides acabi adoptant, de manera gradual, una forma de gestió participativa, basada en la coresponsabilitat, el diàleg franc i respectuós, l'autocrítica, l'exigència i el compromís amb la missió i els valors de la institució.

Anant més a fons, hauríem de parlar de *cultura organitzativa*, entenent per tal 'el conjunt de normes, valors i formes de pensar que caracteritzen els comportaments de les persones en tots els nivells de l'organització i en la imatge que es projecta i la manera com se solucionen els problemes i s'accepten les diverses situacions.'⁸ La filosofia de l'entitat està directament relacionada amb la seva cultura organitzativa: és com el catalitzador o element de globalització que permet parlar de l'existència d'un sistema de coordinació coherent. El sistema de valors configura, en bona part, el que s'entén per *filosofia de l'entitat* i dota de significació les estratègies implementades.

Més endavant s'hauran d'analitzar els llocs de treball i els perfils necessaris per a cada funció, per acabar planificant la formació imprescindible per tal de facilitar l'adquisició de la polivalència desitjable en els perfils professionals dels responsables, dels monitors i els treballadors, que responguin a tres criteris:

- a)** Les noves necessitats socials, derivades de la dinàmica econòmica, tecnològica, institucional i social.
- b)** Les aspiracions de les persones en el marc d'una professionalització ampla.
- c)** La dinàmica organitzativa de Fundesplai.

En el fons, pretenem fomentar una dinàmica cultural no determinista que assumeix la tensió entre adaptació, resistència i canvi en el si de l'organització. També això és complex i demanarà temps.

Entenem la *polivalència* com a 'adquisició de noves qualificacions per innovar' i no com a 'atenció dispersa', ni com a excusa per prescindir de ningú. Amb el temps, Fundesplai haurà fer-se preguntes com aquestes: quina polivalència?; en quins llocs de treball?; amb quina formació? En un futur no gaire llunyà, haurà de fer-se una acurada planificació dels nous perfils professionals, necessaris per donar resposta als nous desafiaments socials i preveure la corresponent formació de les persones, que permeti l'anticipació i la innovació, per la via de l'adquisició de noves qualificacions professionals del personal.

Si s'ha de sintetitzar en poques línies el que ens proposem de fer, diríem que volem:

- Dissenyar, desenvolupar i dinamitzar un procés ambiciós de canvi organitzatiu, comptant amb el temps com a aliat.
- Contemplar i aprendre a gestionar la complexitat, des de la responsabilitat i el lideratge compartits, fent passos cap a la progressiva transformació de la cultura organitzativa en el conjunt de Fundesplai.
- Començar pel que està al nostre abast i procurar que tingui alta qualitat.
- Fer tot això des de la fidelitat creativa a la missió i als valors que inspiren l'organització, dins del que estableix el Pla Estratègic vigent.

REFERÈNCIES

1. BECK, Ulric (1998). *La sociedad del riesgo. Hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós.
2. MINTBERG, H. (1984). *La estructuración de las organizaciones. La teoría de la política de Gestión*. Barcelona: Ariel.
3. CASTIÑEIRA, À. i LOZANO, J. M. (2012). *El poliedro del lideratge*. Barcelona: Barcino.
4. TIerno GALVÁN, E. «La última modernidad». *El País* (12 març 1983), p. 9.
5. FOUCAULT, Michael (2005). *La hermenéutica del sujeto*. Madrid: Ed. Akal.
6. CASTIÑEIRA, À. i LOZANO, J. M. «Resiliència i lideratge». *La Vanguardia* (13 desembre 2007), p. 24.
7. CASTIÑEIRA, À. i LOZANO, J. M. (2012). *El poliedro del lideratge*. Barcelona: Barcino, p. 117.
8. PUJALS, Joan M. (2011). «Valors propis de la nostra cultura». *VIA. Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol*, núm. 9 , p. 29-38.
9. PÜMPIN, Cuno i GARCÍA ECHEVARRIA, Santiago (1988). *Cultura empresarial*. Madrid: Ediciones Díaz Santos.

PART II. **Valors**

1. Utopia i realitat

S'acostuma a pensar que la *utopia* és 'el que és impossible de realitzar'. Ningú no té por d'aquesta idea: no és perillosa. Però les utopies poden tenir incidència en la vida quotidiana i esdevenir, parcialment o total, realitat. De fet, algunes s'han convertit en ídols sense entranyes (Leviatans inflexibles) quan s'han transformat en models de societats perfectes, tancades i han sotmès i reduït a zero les persones. El segle XX va deixar-nos el record amarg d'utopies totalitàries, que va marcar amb la suspicàcia i la sospita algunes generacions. Des de llavors, molts som recelosos envers les ofertes utòpiques: ens van ensenyar i vàrem comprovar que les utopies imposades esdevenen tiranies implacables. El discurs, però, no pot quedar reduït a aquestes observacions i a les prevencions de generacions que ja pentinem molts cabells blancs!¹

Durant el segle XX, especialment, arran de la caiguda de la República de Weimar i dels tràgics fets que la succeïren, va ser molt abundant la literatura sobre la fi, la decadència, la crisi i la mort de la civilització occidental. Avui, ja ben entrats en el primer terç del segle XXI, creiem que ens cal tornar a recalar en aquell pensament social clàssic que insistia en el sentit de la recuperació d'una renovada mentalitat utòpica: un estat de l'esperit que transcendeix o supera la realitat, però que és capaç de criticar-la i d'informar conductes humanes capaces de construir noves realitats, modificant, totalment o parcial, l'ordre de coses dominant o hegemònic en una situació donada. La mentalitat utòpica ha adquirit formes variades i diverses en la modernitat: religioses, liberals, conservadores, socialistes, comunistes, nacionalsocialistes, nacionalsindicalistes, neoliberals... Han estat manifestacions diverses i variades d'una mateixa tendència que no dubtem a qualificar d'integrista. Com a tals, són visions o concepcions del món totalitzadores i, a la fi, inspiradores de fórmules polítiques totalitàries de molts diversos signes.

Les experiències viscudes podrien portar-nos a la renúncia a tot pensament utòpic, per ingenu i, fins i tot, contraproduent. Les *distòpies* o *antiutopies* han abundat en aquestes idees. En serien bons exemples *1984*, de G. Orwell, o *Un món feliç*, d'A. Huxley.

Tanmateix, pertanyem a aquell esperit que no sap i no vol viure sense somnis, sense ideals, sabent que són *u-topos* ('que no existeixen enlloc') i que, per la seva càrrega ètica i moral, són irreductibles a les ideologies que han donat pas a les diverses manifestacions de la dictadura

del pensament únic. Malgrat el desprestigi social del testimoniatge utòpic, vindiquem la utopia. I ho fem perquè volem una societat més justa i perquè la volem pacífica, plural, tolerant, cohesionada i amb límits clars per als corruptes, per als que abusen del poder i del privilegi, per als que supediten el bé comú a l'egoisme individualista. I això, per nosaltres, és irrenunciable. No som escèptics, però tampoc no som uns bonistes ingenus. No estem de tornada de res, encara que, de vegades, ens trobem mig desorientats i perduts. No hem perdut la memòria col·lectiva: tenim molt present el sacrifici i el treball dels nostres avantpassats per construir un país amb marges sòlids i perdurables, que a nosaltres ens han permès gaudir dels fruits de les nostres vinyes. Sabem que no se'ns regalarà res; que només sobre l'esforç edificarem la societat que volem. La nostra utopia és una força que ens manté en tensió i un dels elements que configuren la nostra concepció de la vida i del món. Sense utopies perdríem la facultat de configurar la nostra història i, amb això, la capacitat de comprendre-la i transformar-la.

K. Manheim, un autor clàssic del pensament social europeu contemporani, defineix *utopia* com «allò que pot ser realitat en un futur», la «veritat prematura», idees que «van més enllà dels límits de l'ordre existent», que «anticipen» el que pot venir. Les utopies assenyalen «les direccions fonamentals cap on s'orienta la personalitat»; tenen la funció de donar «significació als esdeveniments»; i ajuden a «descobrir el principi estructural del temps històric». Les utopies són «estructures de mentalitat», «construccions que serveixen per dominar la complexitat del passat i del present» i «proposar objectius als esforços humans». Les utopies arrelen en el temps i l'espai en què es formulen. Si s'emancipen de la realitat concreta i deixen de ser concepcions dinàmiques, esdevenen o poden esdevenir tot un perill. La desaparició d'utopies comporta la pèrdua d'elements espirituals, creant un «estat d'ànim estàtic» en el qual les persones esdevenen «objectes», «criatures sense impulsos», incapaces de configurar el seu present i decidir com volen el seu futur.²

Sovint utopia i demagògia van de la mà. Per això, el discerniment, la capacitat de posar a prova les propostes utòpiques, esdevé una tasca educativa de primer ordre: eduquem en el lleure per dur a l'existència allò encara inexistent o, amb paraules de Freire, per aprendre a fer viable el que és inèdit o a fer l'inèdit viable, com vulgüeu. La utopia és, certament, al límit del possible.³ Acabem aquesta reflexió amb una cita de l'amic Joan Soler i Amigó: «La utopia és realista, perquè respon a la capacitat humana de somniar, d'imaginar, d'inventar, d'obrir camins allà a on no n'hi havia, d'anar contracorrent, de trasbalsar, de transformar».⁴

Quan a Fundesplai parlem d'*utopia*, diem que:

«Volem avançar cap a un món més just, vers una societat inspirada en els valors de la pau, la democràcia i la fraternitat.»

REFERÈNCIES

1. Vegeu FUSTER, J. «Perfeccions terribles». A: FUSTER, J. *L'home, mesura de totes les coses*. Barcelona: Ed. 62, 1992. Molt recentment, s'ha insistit en la necessitat de «sotmetre els nostres ideals a una crítica rigorosa» (J. Antonio Marina, «Mèxic». Suplement de *La Vanguardia* (6 abril 2013), p. 31. Sobre les «antiutopies», vegeu GINER, S. *Sociedad masa*. Barcelona: Península, 1979, p. 247-249.
2. Les frases i expressions entre cometes són extretes de l'obra de K. Manheim *Ideologia i Utopia*. Madrid: Ed. Aguilar, 1954, p. 195-266.
3. Ernst Jünger diria que «una utopia serà tant més digna de crèdit com més es mantingui dintre del marc del que és possible [...], allò que és normal són les circumstàncies imprevisibles». (El text és citat per J. M. Pujals en la seva obra *Les noves fronteres de Catalunya*. Barcelona: Columna Ed., 1998, p. 57.)
4. SOLER I AMIGÓ, Joan (1995). *Els enllocs. Els temps i els horitzons de la utopia*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular / Editorial Alta Fulla. 1995, p. 139.

2. Solidaritat

Per paradoxal que pugui semblar, volem començar la reflexió sobre aquest valor a partir de l'afirmació del valor de l'individu del clàssic concepte de la *inquietud de si mateix*, desenvolupada magistralment a l'*Alcibiades* de Plató. I és que la inquietud per un mateix és base i fonament d'una ciutadania activa i solidària. Preocupar-se d'un mateix és respectar-me, controlar-me, exigir-me, canviar i ocupar-me en la pràctica de la justícia. És, també, ser un subjecte reflexiu i responsable (que respon) de la pròpia existència.¹

El subjecte es reconeix com a tal en l'altre. La comunitat, la vida social, és el lloc on l'individu pren consciència del funcionament de l'esperit, de la comunió que el permet identificar-se com a persona, com a ésser humà constitutivament obert a l'altre. És en els altres «jos» en els quals em reconec o, en ocasions, em desconec. En paraules d'E. Levinas, diríem que «l'altre em concerneix al marge de tot a priori, de manera anterior a qualsevol altra consideració. L'obertura a l'altre és constitutiva de la condició personal de l'individu. És una dada primigènia i immediata».²

L'altre és «mediador» en la construcció de l'individu. La preocupació de si mateix és una pràctica social: la inquietud pels altres és el fi i l'indicador de l'autèntica inquietud de si. L'afirmació del subjecte està lligada a la dels altres. Dit d'una altra manera, *la solidaritat humana, el compromís* neixen en la relació que qualsevol ésser humà és capaç d'establir amb els altres, amb la comunitat, amb la naturalesa i el que l'envolta.

La *solidaritat* és 'pensar i actuar pels altres': «No facis als altres el que no vols que et facin a tu», com deia Confuci i hem après de la tradició cristiana. En la solidaritat, es proclama la *igualtat i la unitat radical* entre els éssers humans, anunciada en el cristianisme en afirmar que «no hi ha jueu ni grec, no hi ha esclau ni lliure, no hi ha home ni dona: sou un de sol en el Crist Jesús».³ Aquest ha estat un missatge que ha perdurat al llarg dels segles, malgrat les contradiccions i l'oblit de molts creients i de les no poques infidelitats històriques a aquest per part de les esglésies i les comunitats cristianes.

La solidaritat passa per mantenir un *posicionament ferm davant el desordre existent i per la denúncia de la manca d'adequació* entre les nostres utopies (representacions mentals, sentiments i expectatives) i les relacions socials realment existents: quan les paraules ja

no responen a l'ordre de les coses; quan els sentiments, esclerotitzats en estereotips, i les formulacions ètiques ja no corresponen a una realitat efectiva; quan el llenguatge reproduceix estructures que no són les dels fenòmens mateixos; quan les regles de convivència social es regeixen per models d'ordre que contradiuen hipòcritament els desequilibris existents.

El valor de la *solidaritat*, en la cultura europea contemporània, té les seves arrels en el lema «Llibertat, igualtat i fraternitat», que va presidir el procés de la Revolució Francesa i que portà a la proclamació dels *Drets de l'Home i del Ciutadà*.⁴ En el procés mateix d'aquella Revolució, durant la fase del terror, s'instauraria un règim en l'actuació del qual resultaria també difícil de reconèixer i trobar el respecte al principi republicà de *fraternitat*.

La doctrina de la *solidaritat* que hem après de la història fa referència a l'obligació d'ajudar els altres membres de la societat; d'evitar conductes que puguin perjudicar altres persones o els interessos de la col·lectivitat. *Ser solidaris* no és 'tenir bons sentiments', sinó respectar les exigències de l'equitat i la justícia, com les de la llibertat.

Quan a Fundesplai afirmem que volem inspirar el nostre treball en el valor de la solidaritat, estem dient que:

«Optem per la cultura de la cooperació, basada en la dignitat de les persones i dels pobles, i en el respecte a la diversitat i als drets humans.»

REFERÈNCIES

1. FOUCAULT, M. (2005). *La hermenèutica del sujeto*. Madrid: Akal.
2. LEVINAS, E. (2003). *De otro modo que ser o más allá de la esencia*. Salamanca: Ed. Sígueme.
3. *Carta de sant Pau als Gàlates*, 3, 28.
4. MAJÓ, Joan (2010). *Després de tocar fons*. Barcelona: La Magrana, p. 150-153.

3. Iniciativa

Les cultures prenen forma en la llengua i en el sistema de valors propi de cada poble. La societat catalana és portadora, des de fa aproximadament un segle, d'un sistema de valors específic i diferencial, amb els qual ha abordat les transformacions econòmiques, polítiques i socials contemporànies: «Un sistema de valors fonamentat en el prestigi del treball, compartit tant per empresaris com per treballadors, en el valor de l'estalvi i l'esforç, en la meritocràcia i l'impuls individual per damunt de l'herència de la sang». La iniciativa juntament amb el treball, l'aprenentatge, l'estudi i l'esforç són valors de la cultura catalana que constitueixen la matriu d'un fet diferencial en el camp de l'economia, la política i la vida social. Són valors que s'avenen amb un projecte de país que vol «compaginar harmoniosament arrels, identitat i modernitat». ¹

El valor de la iniciativa és present en la tradició del món de l'esplai, és un dels eixos sobre els quals es fonamenta la nostra pedagogia de l'acció i del projecte, i un tret definitori de la nostra manera d'entendre l'educació en el lleure. Els infants, diem, han de ser protagonistes de la seva pròpia vida; han de saber pensar i dissenyar l'acció que volen desenvolupar; han de cercar la informació necessària; han de saber prendre les decisions oportunes i fer-ho sense por; han de saber resoldre problemes i donar continuïtat al treball planificat, fins acabar la feina iniciada.

Els projectes d'Aprenentatge i Servei són, en aquest sentit, dels més significatius que estem duent a la pràctica. Es tracta d'activitats socialment necessàries i amb projecció social; amb la idea de Servei, «d'estar sempre a punt per ajudar els altres»; i que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte i de manera ben travada. Els projectes d'aprenentatge i servei, en tant que impulsors d'iniciativa, posen a treballar la creativitat en la millora de la societat. ²

Determinades competències socials són crítiques i tenen a veure amb aquest i altres valors: creativitat; innovació; solució de problemes; eficiència, cultura de l'estalvi i l'austeritat, aprofitament i optimització dels recursos; eficàcia, en relació amb una cultura de qualitat (les coses ben fetes), la millora contínua, el perfeccionament; i el «sentit d'allò que és públic», la utilitat social dels serveis que presta Fundesplai, el respecte a l'espai públic comú i que cal compartir. De tot això, alguns, avui, en diuen *emprenedoria*. Tant és com en diem: mentre sapiguem del que parlem, no ens preocupen les paraules. Benvinguda la proposta dels qui defineixen l'*emprendre* com 'la virtut de l'inici, de la mateixa manera que la perseverança és la virtut

de la continuació. Totes dues constitueixen la virtut de la fortalesa, l'essència de la qual era no deixar de fer una cosa valuosa i bona per l'esforç o el risc que pugui comportar'.³ Es tracta d'emprendre el vol, d'iniciar un camí, d'anar mar endins, d'arriscar-se amb «l'aventura de la vida», com diu un dels programes emblemàtics impulsats des de Fundesplai.

Posats a aprofundir una mica en el significat d'aquest valor, podríem anar més lluny fent referència a les teories sociològiques de l'acció social, des de M. Weber o T. Parsons fins a J. Dewey o A. Touraine, que ens donarien no pas poques pistes de reflexió per fonamentar les nostres iniciatives. Deixem, però, aquí aquest fil, que algun dia haurem d'estirar al moment de repensar la formació de formadors, posem per cas.⁴

Quan a Fundesplai parlem d'aquest valor de la *iniciativa*, ens proposem:
«Fomentar la participació i l'esforç individual i col·lectiu, per fer front als reptes amb creativitat i compromís i per desenvolupar una ciutadania activa i responsable.»

REFERÈNCIES

1. PUJALS, Joan M. «Valors propis de la nostra cultura». *VIA (Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol)*, núm. 13 (setembre 2011), p. 29-38.
2. PUIG, J. (coord.) *Aprendizaje servicio. Educación y compromiso cívico*. Barcelona: Graó, 2009. Roser Batlle «Creatividad y aprendizaje-servicio». A: *Escuela*, núm. 3958 (18 octubre 2012), p. 37.
3. José Antonio Marina. «Emprendre», article publicat en un suplement de *La Vanguardia* (març 2013).
4. Textos clàssics sobre el concepte d'*acció social*. Selecció de textos mecanoscrits. A cura de Salvador Carrasco, per l'assignatura Sociologia de l'Empresa. Barcelona, 1989.

4. Felicitat

Comencem amb una afirmació de la literatura clàssica japonesa: «Els somnis s'han de prendre sempre seriosament». Som, efectivament, cercadors d'ideals, volem passar-ho bé i tenir una vida social justa. La felicitat és un valor sobre el qual s'ha fet una llarga reflexió a través de la història. Ja Aristòtil la definia com 'vida bona', noble i equilibrada o harmònica.¹

Tanmateix, donem la raó a en José Luis Borges quan escrivia: «He pensat alguna vegada que l'única cosa sense misteri és la felicitat, perquè es justifica per si mateixa».² Precisament, per això, no ens preocupa la fonamentació d'aquest valor, sinó la lectura que se'n fa i la manera com diverses generacions s'expressen respecte a això.

Fa algunes dècades, la paraula *felicitat* evocava un mot de novel·la rosa, de poesia cursi i afectació petit-burguesa. Era com «una acumulació de petites necessitats satisfeta».³ Ha plogut molt des de llavors. Ara i aquí, amb el que ens cau a sobre amb la crisi, la pobresa i la degradació de les condicions de vida de les classes mitjanes i populars, reivindiquem el dret a tenir una vida feliç, és a dir, digna i en aquelles condicions que permetin assolir un benestar mínim per a tothom.

Avui encara s'entén el mot de mil maneres. Hi ha una percepció social plural i molt diversificada. Es parla, fins i tot, de certa «economia de la felicitat» i es fan congressos sobre la «sociologia de la felicitat», on es relaciona la felicitat amb el desenvolupament econòmic i social, sostenible i equitatiu; amb la conservació del medi ambient; amb la promoció de les cultures nacionals o amb el govern de les institucions. També hi ha qui elabora «índexs de nivell de felicitat», que es mesuren segons el grau de vida personal estable, l'afectivitat satisfactòria: la bona salut, els ingressos econòmics suficients, la sociabilitat i la capacitat d'adaptar-se. Fa pensar malament veure alguns serveis d'estudis del sector financer preocupats per «l'índex de Felicitat Nacional Bruta»... per acabar com qui calcula el producte nacional brut!... Alguns semblen estar més ocupats a fer gràfiques i quantificar «la felicitat de la població» que a explicar-nos el paper central de la gran banca en l'origen de la crisi actual o mirar de posar fi als desnonaments per hipoteques impagades. Hom arriba a tenir una primera reacció indignada: pretenen distreure la nostra atenció i desviar-la d'allò que ens hauria de preocupar? Seria com prendre'ns per idiotes. No siguem tan corrosius, siguem proactius i constructius. Moderem aquesta primera i quasi visceral reacció.

Certament, si és això al que es refereixen aquells estudis, cal reconèixer que és possible quantificar, amb variables i indicadors socials, la qualitat de vida i el benestar. A tall d'exemple bastaria esmentar l'Enquesta ADECCO sobre la felicitat en el treball, feta pública no fa gaire amb motiu del Dia Internacional de la Felicitat de l'any 2014. En el rerefons subjau el ja clàssic debat formulat, ara, en termes de benestar *versus* creixement. Ja l'any 1983, Luis Racionero ho havia comentat i ho recordava, recentment, proposant-nos *una mirada canviada*: «El màxim benestar amb el mínim consum».⁴ Aquest debat adquireix una significació molt especial en moments de desmantellament o retallades del Benestar Social, que afecten greument els sectors més febles de la població.

Per a nosaltres, el debat és un altre. La pregunta sobre el significat del terme *felicitat* és essencial per al sector del lleure educatiu. Ens movem entre aquell recel envers els «senyals radiofònics», de la infantesa de molts que ja pentinem cabells blancs, i aquest «afany mesurador» de la «felicitat nacional bruta» que percebem en l'actualitat.

Per a nosaltres, la recerca de la felicitat dels infants és tot un valor nuclear en el projecte de l'esplai. L'educació en el lleure cerca la felicitat dels infants i dels joves. Sabem que una infància feliç avui prepara una ciutadania compromesa per a demà. Ho hem expressat en la fórmula «i+f=c2»... (infància feliç = ciutadania compromesa). L'esplai, diem, és una escola de ciutadania feliç en el compromís.

No busquem el somriure buit (beneit) de ningú, ni ens agrada gaire fer literatura sobre el tema. Sense menystenir altres enfocis, parlem de la dignitat de l'oci i del lleure educatiu, *des de l'acció social i educativa, des dels aprenentatges* que desenvolupem (habilitats físiques i mentals, i competències socials). Partim d'experiències col·lectives en l'acció, en el joc. Esperem de cada infant i cada jove allò que pot donar de si i cooperem perquè assumeixi les pròpies limitacions i accepti, amb senzillesa, els fracassos sense «tirar la tovallola». Es tracta de saber donar sentit a l'acció que es realitza amb d'altres, més enllà de l'èxit o del fracàs i d'una idea elitista de l'excel·lència. Entenem que l'educació del subjecte humà que és cada infant l'ajudarà a ser feliç i a construir, amb coratge i esforç, un present dotat de sentit i de l'alegria de viure i un futur millor per a ell i els seus.

Els infants aprenen compartint habilitats, raonant sobre el que fan i com ho fan. Jugant i treballant cooperativament modelen una bona ciutadania, fan una acció humana equilibrada. Així és com guanyen en la visió global de les coses i descobreixen la complexitat de la vida social. El treball cooperatiu ensenya a afrontar les tensions i els conflictes en les relacions socials.

L'acció lúdica que fan és, per això, inclusiva. Permet als infants estar satisfets d'allò que estan construint amb altres i sentir-se orgullosos d'haver-ho fet. L'esplai és una escola de ciutadania, efectivament: forma persones autònomes i capaces de cooperar amb d'altres. A l'esplai, els infants aprenen a coordinar la sensibilitat sincera amb la intel·ligència (sentits i cap) i a créixer amb els altres, en una comunitat i un lloc determinat, oberts a complexitats i entorns més globals.

La nostra és una metodologia activa que instrueix i educa mostrant com es fan les coses, no perdent-se en mil explicacions. Apliquem aquell axioma clàssic «no expliquis, mostra»: cerquem els valors en el procés mateix de l'aprenentatge (*in fieri... no a posteriori*); per la via de l'exemplaritat i la indagació del que és el millor per a la comunitat i per al grup.

Busquem que els infants i joves tinguin «vivències», experiències significatives, inoblidables, aquelles que produeixen l'emoció interior d'haver fet bé les coses que portem entre mans (l'orgull del treball ben fet). Volem que gaudeixin i s'ho passin bé; que tinguin vivències intenses i comparteixin.

Aquest és el model de felicitat que ens inspira: la que dota de sentit la vida de l'infant i del jove i els permet créixer amb els altres i millorar el seu entorn, les coses que estan al seu abast. Ens serveixen de poca cosa els «indicadors quantitius» i els índexs de felicitat a l'ús. El que pretenem està molt lluny també de la telenovel·la i el serial televisiu. Pertanyem a un altre esperit. Ens inspira una altra concepció de la vida i del món. Som dels que pensen que «la base de la felicitat consisteix a saber-se fer càrrec de la pròpia personalitat», a «no considerar aliè res d'allò que és humà» i a «afavorir la creixença d'allò que és natural i no ha estat profanat per l'artifici».⁵

Per això diem que:

«Cerquem la formació de persones que aspirin a una vida feliç, que es fonamenti en la confiança en la persona, a ser acollit com a part del grup, a partir de l'honestedat, la coherència i la generositat, el valor de la comunicació i l'expressió dels sentiments, el compromís personal i col·lectiu.»

REFERÈNCIES

1. MURASAKY SHIKIBU, *La novel·la de Chenji*. Barcelona: Destino, 2006, p. 73.
Sobre el concepte de *felicitat* en Aristòtil: JAEGER, W. *Aristóteles*. Mèjico: Fondo Cultura Económica, 2011, 272 i seg.
2. BORGES, J. L. «El indigno», relat recollit en el seu llibre *El Informe Brodie y la Historia Universal de la Infamia*. Barcelona: Ed. Plaza Janes, 1985, p. 27 (Buenos Aires, 1970).
3. FUSTER, J. *Dietari. 1957-1958*. Utilitzo l'edició que va fer el diari *El Observador*. Barcelona: 1991, p. 48.
4. RACIONERO, Luis. *Del paro al ocio*. Barcelona: Anagrama, 1983 (cap. III). També del mateix autor: «Economia budista». *La Vanguardia* (6 abril 2013).
5. ROTTERDAM, Erasme de. *Elogi de la Follia*. (Cap. XXII, XXVII). L. Tolstoi comentava en el seu *Diari personal* (19 febrer 1908) que «és tasca de cada persona planificar i responsabilitzar-se de la pròpia vida» i que hi ha «una forma errònia» de cercar la felicitat, fent-ho «en la riquesa, en el poder, en la fama o en un amor excloent» i això, conclou, «ens la treu del tot» (21 juny 1910).

5. Independència

En el llenguatge comú, es diu d'una persona que és independent quan té un caràcter ferm i decidit, quan és sencera i té una conducta autònoma, que no depèn del dictat de ningú, ni està subordinada a interessos econòmics, polítics o ideològics. Aquesta autonomia personal és de voluntat i de pensament.

La independència no és sinònim d'autarquia: les persones no vivim en mons tancats i isolats els uns dels altres. Tampoc les institucions, ni les organitzacions. En l'actual societat de la informació i la comunicació, tot està interconnectat: la nostra és una societat xarxa, un conjunt plural i complex que s'articula en un espai públic compartit, que ens agrada identificar com allò que és comú a tots. En aquest espai, és possible l'especialització de funcions (cadascú té la seva missió); la separació d'esferes de competència entre els poders políticament i legítima constituïts, l'anomenada *societat civil* i, dintre d'aquesta, el tercer sector social. La mateixa sobirania pot ser compartida entre nacions dintre d'estats compostos o exercida plenament i de manera independent en el marc d'un estat-nació únic. El concepte d'*independència*, com veiem, es pot referir també als molt diferents àmbits que constitueixen la vida col·lectiva. Els pobles, com les persones, tenen dret a decidir sobre el seu present, el seu futur i la forma com articular l'esfera pública que comparteixen.¹

En aquesta situació, el sistema social esdevé un lloc d'equilibris difícils i inestables, de contrapesos i de frens als possibles abusos de poder o a pretensions infundades d'hegemonia i desequilibri entre les parts. Si bé cada agent ha de vigilar i ser gelós de la seva autonomia, relativa i harmònica dintre de l'espai comú, el que s'imposa, i no ens cansarem de dir-ho, és afirmar, a la vegada i amb igual intensitat, la necessitat de la cooperació mútua i la primacia del principi de col·laboració en tot el que constitueix el bé comú, el del conjunt de la societat.²

En la societat plural en què vivim, els individus i els grups socials són portadors d'idees diferents que es poden enquadrar en sistemes ideològics diversos. «Els individus s'apropien tan sols de certs fragments dels sistemes de pensament, la totalitat del qual de cap manera és la simple suma d'experiències individuals fragmentàries. [...] Els seus judicis i actituds estan influïts i alterats per la coexistència amb altres éssers humans».³ El respecte del pluralisme ideològic, de les diverses maneres de pensar i de la diversitat d'opcions polítiques dels membres d'una organització entenem que són la millor garantia de la seva independència. Som oberts partidaris

d'aquella ètica mínima i comuna que permet coexistir en el si de la nostra organització persones i grups amb criteris, comportaments i pensaments diversos i variats, mentre no contradiguin els nostres valors. Som vigilants gelosos de l'autonomia de les nostres entitats en la relació amb les administracions, amb les organitzacions polítiques, sindicals i socials amb les quals ens relacionem, cercant fórmules de complementarietat i, quan és possible, de col·laboració mútua.

El valor de la independència de l'organització, l'hem formulat en el nostre Pla Estratègic en els termes següents:

«Treballem sense subordinació econòmica, política ni institucional, ni submissió a cap altre interès que no siguin els valors que inspiren la nostra missió.»

REFERÈNCIES

1. Sobre el concepte de *societat xarxa*, vegeu CASTELLS, M. *L'era de la informació. La societat xarxa*. (Vol. 1). Barcelona: Ed. UOC, 2003. Per al concepte de *sobirania compartida*: PUJALS, Joan M. *Les noves fronteres de Catalunya moviment sobiranista*. Barcelona: Ed. Columna, 1998, p. 117-123. Per als moviments sobiranistes actuals: VILAREGUT, Ricart. «L'independentisme a Catalunya: nou cicle, noves oportunitats». A: MASJUAN, Josep M. *Societat Catalana*. Barcelona: 2012, p. 95-112.
2. SUBIRATS, Joan. *Otra sociedad ¿Otra política? De «no nos representan» a la democracia de lo común*. Barcelona: Icaria, 2011, p. 66 -97.
3. MANHEIM, Karl. *Ideología y utopía*. Madrid: Ed. Aguilar, 1973, p. 60-61.

6. Transparència

Determinats materials tenen la qualitat de deixar passar la llum, de manera que, a través seu, es poden veure els objectes. S'espera de les entitats del Tercer Sector Social que facin una gestió «a la llum del dia», de manera transparent, i rendeixin comptes de les seves actuacions per tal de legitimar llurs serveis a la ciutadania, guanyar en credibilitat i ser mereixedores de la confiança dipositada per la societat o incrementar-la. Però la «falta de confiança en les institucions» és generalitzada i afecta a tothom, encara que amb graus i nivells diferents. No som els únics ni els primers de constatar que els ciutadans tenen cada vegada menys confiança en les institucions o, simplement, n'estan desinteressats.¹ També l'acció del Tercer Sector necessita de més transparència: no tot el que es fa, des de les entitats sense finalitat de lucre, és net i impecable. Hi ha hagut abusos que desmereixen de la tasca generosa i socialment útil de moltes altres entitats. De la majoria d'entitats, ens atreviríem a dir, fent un judici de valor, des del coneixement del sector.

La sospita i el recel de part de la població, motivats per casos de corrupció, tràfic d'influències i altres corrupteles similars, sovint, poden arribar a enterbolir la gestió honesta i eficient de les entitats i dels seus responsables. Les dificultats de la situació econòmica actual, a més a més, estan contribuint a agrir i radicalitzar l'oposició del sector mercantil contra les entitats sense finalitat de lucre: alguns afirmen que hi ha competència deslleial on hi ha aplicació de directives europees, per exemple, i organitzen campanyes mediàtiques per atemorir i amenaçar el sector, que veu en entredit el seu bon nom. Cada dia és més difícil sobreviure i acomplir els compromisos i els deures contrets amb el propi personal.

Així, la transparència i el retiment de comptes han esdevingut avui valors bàsics per a les organitzacions del tercer sector. El procés de maduració de les entitats i el reconeixement del seu paper en la societat són factors que ajuden a entendre l'interès amb què es vetlla la pràctica d'aquest valor.² La cultura del rendiment de comptes té molt a veure amb una política de comunicació externa ben plantejada, que reflecteix la realitat del que som i volem, i només és possible des de la generalització de la cultura de l'avaluació periòdica.

Sense la intenció d'elaborar rànquings, la Fundación Lealtad analitza la transparència i les bones pràctiques de les ONG per facilitar la donació responsable d'ajudes de particulars i d'institucions. És una pràctica habitual en molts altres països, que entre nosaltres comença a

tenir una presència saludable. Els aspectes que analitza Fundació Lealtad en el seu estudi de les organitzacions són funcionament i regulació dels òrgans de govern de les entitats; claredat i publicitat del fi social; planificació i seguiment de l'activitat; imatge fidel en la informació; finançament transparent; pluralitat del finançament; control de la utilització de fons; presentació anual de comptes i acompliment de les obligacions legals; i promoció del voluntariat. Fundesplai hi participa des de l'any 2002. El darrer període analitzat és el del 2007-2009, durant el qual acomplia tots aquells requisits de transparència.³ Fundesplai ha mantingut la transparència en el tema de les polítiques i els nivells retributius, pagant per això, de vegades, un preu alt.

Sobre el valor de la *transparència*, a Fundesplai afirmem que:

«Treballem amb claredat en els objectius i la transparència en la gestió dels recursos. Una transparència basada en la coherència i en la informació, portes endins i respecte a la societat.»

REFERÈNCIES

1. Aquesta constatació prové de la mateixa Unió Europea: *Comunicació sobre La Governança Europea – un Llibre Blanc. Diari Oficial de les Comunitats Europees, C 287/1*, (12 octubre 2001).
2. VALLS, Núria (dir.). «La transparència, un valor en la pràctica». *Debates ORT*, núm. 11, Observatori del Tercer Sector, Barcelona (2009).
3. FUNDACIÓN LEALTAD. Guía de la Transparencia y las buenas prácticas de las ONG. (Disponible a Internet.)

7. Pluralisme

Les societats modernes són obertes i plurals. Hi conviuen diverses visions del món i de la vida, diversos projectes de vida inspirats per sistemes de valors també plurals i diversos, que han anat evolucionant amb el decurs del temps i que, per això mateix, estan penetrats d'historicitat. Cada poble, cada persona tria els valors pels quals opta, els formula i reformula, els manté o els canvia en funció d'una identitat o un projecte personal o col·lectiu, d'una determinada voluntat de ser i de perdurar en el temps. Podem dir que, entre els enemics de les societats obertes, a esfera ideològica, hi figuren el pensament únic, el dogmatisme i el relativisme absolut, la indiferència. La tolerància és el punt mig entre el dogma i la indiferència. Com comenta J. M. Terricabras, ningú no és posseïdor de la veritat plena, els humans som fallibles i les nostres opinions són plurals: «En les societats obertes i plurals, les divergències en els valors ja no haurien de sorprendre a ningú».¹ El pluralisme és un fet indefugible i, alhora, un valor a promoure i en el qual educar des del respecte i la tolerància.

El pluralisme, com a teoria política, al llarg dels segles XIX i XX, ha estat a la base de les societats democràtiques occidentals, com un instrument contra el poder monolític quan han estat amenaçades les llibertats individuals. Les teories pluralistes, en les seves variants, han estat un antídoto eficaç, contra el liberalisme radical i utilitarista, contra les pretensions de l'Estat d'encarnar l'esperit absolut i contra els règims totalitaris. El pluralisme ha esdevingut així un requisit democràtic, una condició necessària per considerar avançat un règim polític. És també a la base del nostre rebuig les diverses formes en què l'integralisme s'ha manifestat al llarg del segle XX, amb la pretensió d'oferir-nos models tancats per abarcar i incloure o integrar tot el que constitueix la vida personal i col·lectiva, l'economia, la política, el model de societat, la ideologia i la significació i orientació de la vida. El pluralisme es manifesta en tots els camps que configuren la vida humana: ideològic, polític, sindical, filosòfic, artístic, religiós, associatiu...

Són moltes les cosmovisions o visions de la vida existents en la societat. De vegades, s'han enfrontat històricament, fins a la guerra civil, i d'altres, no sense haver après una lliçó dura, han estat capaces de conviure en llibertat, respectant-se i autolimitant les respectives pretensions d'exclusivitat. El pluralisme, entre nosaltres, ha estat el punt d'arribada d'un procés històric en el qual els agents socials s'han adaptat a les noves situacions, mitjançant la incorporació d'elements exògens en noves síntesis i noves propostes. El pluralisme és un fenomen que ens permet donar comptes dels processos d'integració social, no assimilacionistes, viscuts en la

història del nostre país durant el segle XX. Les explícites renúncies a les pretensions d'integralitat i exclusivitat del liberalisme, el catolicisme, el socialisme, el comunisme, el nacionalisme, etc., han permès l'articulació d'una societat respectuosa i tolerant, com és avui la catalana, sense haver hagut de renunciar a allò que constitueix el nucli essencial de les pròpies conviccions de cadascun.

La nostra és una cultura relacional construïda a partir d'influències culturals, polítiques i econòmiques plurals. Sabem distingir entre «la identitat ètnica de procedència i la identitat democràtica de pertinença. Som d'on venim, però també, i potser molt més encara, d'on exercim com a ciutadans. La nostra és una identitat d'elecció: una identitat que es pot assumir i en la qual podem participar.»²

Com s'ha insinuat abans, parlar de pluralisme comporta fer-ho de respecte i de tolerància. Tothom té dret a decidir què vol ser, què creure, com viure o pensar, amb qui associar-se. Afirmem aquest dret des de l'interès per la diferència de l'altre, amb la mirada posada en la seva llibertat. La nostra tolerància, però, és crítica i reflexiva. No és un joc de paraules: la «paradoxa de la tolerància», de la qual parla K. Popper, rau en el fet que «no pot tolerar la intolerància».³ Sabem que, en les relacions socials, no s'hi val tot, que la tolerància també té uns límits, que no es poden ultrapassar. I hem de preguntar-nos fins a on s'estén el deure de la tolerància i què s'exigeix a cadascú respecte a això. John Locke afirmava que «cap opinió que sigui contrària a la comunitat humana o a aquelles regles morals que són necessàries per a la preservació de la societat civil ha de ser tolerada pel governant».⁴

Quan a Fundesplai diem que ens inspiren l'obertura i el pluralisme, estem afirmant que:

«Volem l'aportació de la pluralitat, la diversitat i la participació, tant en la composició interna com en el treball en xarxa amb altres agents educatius, associatius i culturals i en les relacions amb l'entorn polític, econòmic i social.»

REFERÈNCIES

1. TERRICABRAS, Josep M. *I a tu, què t'importa? Els valors. La tria personal i l'interès col·lectiu*. Barcelona: Ed. La Campana, 2002, p. 103-132.
2. PUJALS, Joan M. *Les noves fronteres de Catalunya*. Barcelona: Ed. Columna, 1998, p. 11-37.
3. TERRICABRAS, Josep M. *Ibidem*.
4. L'afirmació de Locke procedeix de la seva *Carta sobre la tolerància* (1685).

8. Sostenibilitat

Utilitzem aquest mot per suggerir, en primer lloc, una nova relació amb la naturalesa, que voldríem més harmònica i de reconciliació.

En aquest sentit, la relació entre dona-home i naturalesa s'ha vist com un procés dinàmic en el qual, mitjançant el treball, els humans transformem la naturalesa i aquesta acaba essent l'essència de l'home, al punt que «la societat és la plena unitat essencial de l'home amb la naturalesa [...], el naturalisme realitzat de l'home i el realitzat humanisme de la naturalesa».¹ L'ideal de l'equilibri entre els humans i els recursos de la Terra està lluny de ser realitat. Avui hem canviat la manera de plantejar el tema radicalment.

Sabem que el vell proverbi (Protàgores *dixit*) segons el qual «l'home és la mesura de totes les coses» ha portat al fet que l'home «s'ha passat la vida corregint la naturalesa», intentant dominar-la per fer-la reditícia. L'home va arribar a perdre la mesura, a ser desbordat per allò que ell mateix ha creat: invents, comoditats, artefactes que ho posen tot en perill d'existència (armament nuclear...).

«L'home mesura de les coses» ha esdevingut desmesurat i superat pel que ha estat capaç de produir. Si per al Renaixement l'home ho era tot, en els nostres dies ja no és així, ni ho serà.² L'home ha d'esdevenir un bon artesà del medi ambient: «Ens imaginem com immigrants enduts per l'atzar o el destí a un territori que no és el nostre, estrangers en un lloc que no podem dominar com a propi». L'home s'adapta a l'entorn, a un context que, en bona part no li pertany.

«L'autodesplaçament i l'estranyesa poden impulsar les pràctiques reals de canvi i la reducció dels nostres desitjos de consum; el somni de viure en pau equilibrat amb el món corre el risc d'escapar a una naturalesa idealitzada abans que afrontar l'ús autodestructiu del territori que hem practicat realment».³

En definitiva, no som el contra de l'univers encara que ens transcendim a nosaltres mateixos. Ens cal canviar la manera com utilitzem les coses que produïm; hem de canviar des de la manera de construir edificis i utilitzar els transports, fins a viure amb menys coses, acostant-nos a estalviar i respectar els recursos que ens brinda el medi ambient. Ja no es tracta de l'ideal d'harmonia amb la naturalesa, sinó d'un nou ordre de coses, una relació més íntima i profunda

penetrada pel respecte i l'ús raonable dels recursos que ens brinda l'entorn. Es tracta d'una nova visió per abordar els nous problemes que ens planteja, una nova situació. En el nou ordre de coses que propugnem, l'austeritat esdevé un element clau i un valor: es tracta d'un consum raonable, conscient i sostenible.

És inherent a aquest concepte la consciència dels límits, la idea de consumir menys i treure més profit del que consumim, el model vigent de consum està esgotat. Hem de canviar els costums, estalviar energia, viure de manera «confortable essent estalviadors». Es tracta, en expressió d'Ernest Garcia, de «mantenir la convicció que l'austeritat pot ser bona i necessària i que més creixement seria indesitjable i improbable que torni a ser possible. L'austeritat ha estat reivindicada en més d'una ocasió pel pensament igualitari. Hi ha uns lligams amagats entre austeritat i benestar» que hauríem de redescobrir.⁴

La sostenibilitat es planteja a escala econòmica, ecològica, social i cultural. Són els quatre vessants d'un concepte complex, que, més que un valor, resulta ser una necessitat o el resultat de l'equilibri d'altres valors. La sostenibilitat seria el problema. Els valors inherents a ella, com acabem d'indicar, serien l'austeritat, la pluralitat, l'equitat, la responsabilitat, l'esforç...⁵

També podem analitzar aquest valor des d'altres perspectives. Per no fer interminable la nostra reflexió, ens limitem a remetre'ns a l'anàlisi de l'actual «crac energètic», a la necessitat de «sortir de la societat del consum» i dels hàbits consumistes dominants i a les línies més crítiques de l'actual mediambientalisme.⁶

Quan a Fundesplai parlem de la *sostenibilitat* com a valor, diem que:

«Volem actuar amb austeritat i aplicant criteris de gestió econòmica, ambiental, educativa i social, que permetin que la nostra aportació per a la transformació social sigui al màxim d'eficient amb al mínim impacte ambiental.»

REFERÈNCIES

1. MARX, Karl. *Manuscritos. Economía y Filosofía*. Madrid: Alianza Editorial, 1969, p. 142 i seg.
2. CALVET, Agustí. «Solsticis de l'home». *Obra Catalana Completa*. Barcelona: Ed. Selecta, 1970.
3. SENNETT, Richard. *L'artesà*. Barcelona: Anagrama, 2009.
4. GARCIA, Ernest. «Les fronteres del planeta: austeritat, igualtat i decreixement». Ponència per al VI Congrés Català de Sociologia, Perpinyà, 2013.
5. MAJÓ, Joan. *DESPRÉS DE TOCAR FONTS*. Barcelona: La Magrana, 2010.
6. RIBA, Carles [et al.]. *El crack energètic. Xifres i fal·làcies*. Barcelona: Octaedro, 2012. LATOUCHE, Serge. *Salir de la sociedad de consumo. Voces y vías del decrecimiento*. Barcelona: Octaedro, 2012. GEORGE, Susan [et al.]. *¿Hacia dónde va el mundo? 2012/2020: La última oportunidad*. Barcelona: Octaedro, 2012.

9. Coherència

Els experts acostumen a distingir entre valors finals i instrumentals. Els primers fan referència als grans objectius de la vida personal o col·lectiva; als ideals que donen sentit, que identifiquen les persones i els pobles, alimentant expectatives, motivant i orientant els comportaments. Tenen un to generalista i unes formulacions abstractes; expressen imperatius morals (l'honradesa, per exemple) o aspiracions més laxes (per exemple: ser culte).

Els instrumentals són mediats, denoten la congruència i incongruència del vincle entre els valors finals i les conductes adoptades en la realitat. Es refereixen a l'autenticitat o inautenticitat de les conductes personals i col·lectives, les organitzatives i les societals. Són valors que responen a paràmetres actitudinals que haurien de guiar els comportaments i les conductes en la vida real.¹

Es diu que «els déus són múltiples i els valors, contradictoris». Per a nosaltres, la *coherència* és un valor instrumental. Entenem que la coherència és més que l'absència de contradiccions en les persones, en les organitzacions o en les societats. Enfoquem la qüestió des de la perspectiva de l'ètica de la responsabilitat i les conviccions, d'arrels weberianes, i des d'unes concepcions de l'acció que, en aquest moment, és oportú d'explicitar. Cadascú ha de «trobar el dimoni que manega la seva vida i li presta obediència» (M. Weber). Responsabilitat i convicció són elements complementaris que concorren en la configuració del caràcter de les persones, les institucions i les societats autèntiques. Entenem, doncs, la coherència com l'autenticitat i la congruència entre les conviccions i els comportaments responsables de les persones i les societats, i com l'harmonia entre les parts de les organitzacions. L'autenticitat és virtut pròpia de les persones d'acció, de les organitzacions i de les societats actives.²

L'autenticitat personal, organitzativa o societal està relacionada amb les condicions psicològiques que permeten adoptar decisions racionals; amb la formació de consensos, basant-se en l'estabilitat emocional de les persones i de les unitats cohesives de les organitzacions; amb la coexistència harmoniosa entre les parts de l'organització; amb la representació ascendent de les necessitats i del poder societal; amb una àmplia participació en unitats que cohesionen i dinamitzen processos organitzatius.

Parlem de persones, institucions i societats autèntiques quan existeix un elevat nivell de compromís actiu en parts significatives de l'organització i de mobilització en el conjunt de les

altres esferes; quan molts membres volen i manifesten preferències per una vida autèntica; quan el compromís col·lectiu amb els fins i la missió foragiten el desànim, i quan és absent la sensació d'ésser enganyat.

La qualitat autèntica només pot mantenir-se mitjançant una activació constant que dóna la continuïtat de projectes avaluats satisfactòriament. Cada projecte crea opcions noves, potencialment superiors, de manera que no hi ha fites finals, sinó més aviat un impuls continu cap a la realització: «Els projectes són, potencialment, catalitzadors; poden posar en moviment reaccions en cadena que vagin més enllà de l'acció inicial», com deia A. Etzioni.

En aquest punt, s'ha de recordar la importància dels símbols i l'orientació de l'acció centrada en els fins enunciats a la missió.

La inautenticitat apareix quan l'aparença amaga la realitat; quan en els processos de creació de consens uns guanyen tot o quasi tot i d'altres res o quasi res; quan la participació és manipulada i la presa de decisions deixa de ser genuïna; quan les superestructures no són representatives de les bases socials, encara que intentin dissimular-ho; quan les persones o les entitats són tractades com instruments o la relació entre els membres és d'orientació instrumental; quan els líders inautèntics creen unitats i vincles inautèntics o consumeixen els recursos necessaris per a la transformació del grup.

Una socialització inautèntica no crea mai compromís. En les societats de consum s'ha manifestat sovint la qualitat inautèntica en les activitats de temps lliure, de diversió i de cultura de masses. És possible fer una tasca de reducció de la inautenticitat mitjançant l'assumpció de responsabilitats en tots els nivells de l'organització; emprant projectes sentits com a propis: projectes simbòlics, relacionats amb el Projecte compartit; «reduint aparadors i façanes»: revelant l'estructura subjacent, incrementant la consciència i el saber social (les organitzacions també aprenen); escurçant la distància entre el jo públic i el privat; i canviant les estructures alienants.

La cohesió social depèn de l'adequada i harmònica articulació entre el saber present en l'organització, el compromís dels seus membres i el tipus de poder dominant.

Els projectes proven el saber compartit en una organització; revelen les emocions i els valors realment existents; ajusten els compromisos entre els seus membres; i examinen i mostren, holísticament, els fonaments del poder en l'organització. L'increment de la participació reforça

el compromís, fins i tot, quan facilita l'aparició o l'augment dels conflictes latents. Finalment, l'activació dels membres d'una organització és la manera de fer que aquesta doni respostes positives per a la societat i sigui autèntica.³

Totes aquestes idees sobre la concepció del valor de la *coherència* s'expressen, sintèticament, quan des de Fundesplai es diu que:

«Volem aplicar els valors humans i organitzatius formulats en les activitats i en el funcionament de l'organització, de manera que el discurs i l'acció estiguin alineats.»

REFERÈNCIES

1. COLLET, Jordi [et al.]. *Joves i valors. Què mou els joves?* Barcelona: Fundació Lluís Carulla / ESADE, 2007, p. 21-22.
2. WEBER, Max. *El político y el científico*. Madrid: Alianza Editorial, 1972. MINTBERG, H. *La estructuración de las organizaciones*. Barcelona: Ed. Ariel, 1984.
3. Per consultar i completar aquesta anàlisi de l'autenticitat en els processos societals, vegeu ETZIONI, Amitai. *La sociedad activa. Una teoría de los procesos sociales y políticos*. Madrid: Ed. Aguilar, 1980, Epíleg.

10. Excel·lència

En la «Societat del Coneixement», de la «Informació i la Comunicació», o com en vulguem dir, en la qual vivim immersos s'han imposat els «rànkings». Tothom vol «excel·lir», estar a dalt dels llistats del sublim «Olimp» dels primers llocs de les múltiples carreres per «la franja alta» de qualsevol llistat, fins i tot, els rànkings de corrupció arriben a ser notícia. Res de nou: «Jo més guapo...», «tu més fastigós»...

No serà inútil, doncs, parar l'atenció sobre l'ús d'un terme com aquest, que ha esdevingut un autèntic parany, un «concepte trampa», polisèmic, capaç de desorientar l'acció dels incauts.

La inquietud per l'excel·lència té profundes arrels històriques i culturals.

Durant «l'època obscura», l'excel·lència obsessionà la reialesa de Micenes i, a la Grècia arcaica, interessà als aqueus i als troians, com descriu la *Ilíada*. En temps d'Homer, l'*areté* era una prerrogativa, el privilegi dels «millors», els «superiors»: era la virtut de l'aristocràcia i la noblesa militar. L'expressió deriva de l'arrel *Ari-*... 'dominar, dirigir, manar'... «Destacar sempre, sobresortir per sobre dels altres i no tacar el llinatge i l'honor dels meus pares». D'aquesta arrel, en derivarien verbs grecs relacionats amb el guiatge dels ramats pels pastors, la conducció dels exèrcits en la batalla i altres assimilats a la idea de domini sobre els altres. Tot *aristós*—tot membre de la casta guerrera encimbellada— buscarà la pròpia *areté* i el conflicte entre els *aristoi* esdevindrà inevitable.

«L'excel·lència i noblesa de l'heroi anava sempre lligada a la mort i no a la vida, malgrat sembli contradictori (la diferència entre un heroi antic i un simple mortal era l'enfrontament davant la mort, sempre gloriosa en el cas de l'heroi, allunyada de la vellesa, a diferència del mortal que mor vell, sense pena ni glòria).

Sempre ha cridat l'atenció el sentit del «dilema tràgic» al qual s'enfrontaven tots els herois grecs i que consistia a decidir quin dels dos camins d'un enforcall era més gloriós, acceptant que els dos camins portaven a la mort (tots dos finals eren igualment tràgics, però un era més excel·lent que l'altre). I havien d'elegir el més noble (en això consistia la seva superioritat o excel·lència) i, evidentment, mai no tornaven enrere per escapar del destí tràgic. Suposo que, si vols, també pots mencionar en el teu paper aquesta altesa de mires de l'heroi grec davant

la vida quan s'havien d'enfrontar al moment decisiu, que, evidentment, els conduïa a la mort més excel·lent, si em permeteu aquesta exageració. Dit d'una altra manera, només podien fer front a una mort gloriosa, que seria recordada per les generacions futures, els que vivien d'una forma excel·lent, els millors, és a dir, els *aristoi* i, dintre d'ells, els herois, que assolien aquesta categoria una vegada morts, no en vida.¹

Aquil·les, el dels peus lleugers, cercava la gloria individual (l'excel·lència) en les batalles i les guerres. L'aqueu entenia l'*areté* com el fet d'excel·lir com a guerrer, de vèncer, humiliant i profanant el cadàver de l'enemic mort. Hèctor, el domador de cavalls i heroi troià, deia d'ell, davant les muralles de la ciutat: «Tens al pit un cor de ferro». El troià, fill de Príam, guerrer i matador d'homes, moriria com «heroi» en «defensa de la terra que ens ha vist nàixer». Els dos herois s'havien enfrontat mostrant així la seva *areté*/excel·lència, entesa de manera ben diferent.

Per Plató, l'*areté* és el patró de l'excel·lència, implícit en cada acte. *Areté* és ja una pregona inquietud per la qualitat, per progressar i millorar. Els artesans aspiraven a fer bé el seu treball i a fugir de la sortida del pas amb el menor esforç possible. Es tractava de fer un bon treball: la comunitat d'artesans trametia l'ofici de generació en generació. El treball té, primordialment, una dimensió de satisfacció subjectiva, de coherència i experimentació que permet la millora del servei que es presta. En l'artesania, és superior, excel·leix, la cooperació sobre la competència. No hi ha herois que siguin *aristoi*. Sí que hi ha criteris de qualitat que entren en conflicte: perfecció *versus* pràctica i experimentació; coneixement tàcit *versus* coneixement explícit; en definitiva, cap/projecte *versus* mans/tekne.²

L'*areté* tindria una significació diferent en el món grec en temps d'Aristòtil. En el s. IV aC, l'*areté*/virtut és una disposició permanent a obrar rectament: «S'ha de dir que tota virtut (*areté*) perfecciona la bona conducta d'aquell ésser del qual és virtut i fa estimable la seva actuació». L'*areté* és una forma específica d'*exés*, un *habitus*: la propensió prompta i estable a obrar és l'*habitus* del terme mig ("in medio virtus").³

En el món romà, l'heroi ja no seria un *aristoi*, sinó un personatge capaç de sentir el glaç paralitzador del dubte i dels sentiments contradictoris; capaç de fer front a les dificultats amb coratge, amb una visió clara de la missió; capaç de tenir serenitat enmig de les tempestes i de sobreviure, suspens entre la por i l'esperança; capaç d'animar i orientar els seus, els que caminen al seu costat. Així es descriu a l'*Eneida*. Quelcom que avui coneixem com *intel·ligència emocional*, tan necessària en l'exercici del lideratge compartit que propugnem. Tanmateix, en Virgili trobem un clar rebuig de l'ideal heroic en tot el que té de violència i confrontació

bèl·lica («*nulla salus bello*»), per afirmar el «treball que no defalleix», la «pietat amb els déus» i el «valor». L'ideal heroic romà fou, en realitat, una desgràcia per a la humanitat.⁴

Tornem al principi d'aquests comentaris: els «rànkings». En un simposi internacional del CIDUI, sentíem l'explicació d'un vicedegà d'una facultat de la Universitat de Stanford, que començava a estar preocupat. Ells, els primers en molts rànkings universitaris, mai no s'havien preocupat dels rànkings. La seva preocupació sempre havia estat ser la universitat que necessitava el seu entorn social i econòmic, el seu país i la societat que els envoltava: essent el que havien de ser s'havien situat on eren. Ara que miraven els rànkings i es preocupaven pel lloc on se'ls situava, tenien el risc de no ser el que han de ser, sinó de fer el que cal per figurar en les bones posicions dels rànkings, en detriment d'allò que els ha fet ser el que són.

El problema el formularíem en termes de *ser*, *estar* i *figurar*: és tota una altra reflexió.

A tall de conclusió:

Diguem, per acabar, que «excel·lent» és qui «destaca entre els seus companys en el bon exercici d'una activitat»; qui «competeix amb si mateix per oferir un producte professional»; qui «supera la mediocritat».⁵

Avui, el gran desafiament és pensar com artesans, usar bé la tecnologia i facilitar la cooperació.⁶

En definitiva, acceptem i normalitzem l'ús del terme entre nosaltres. Som realistes: els rànquings han vingut per quedar-se i no podem ignorar o deixar de preocupar-nos per l'excel·lència de la nostra organització. Però, amb igual o major preocupació, si cal, ens interessa deixar clar de quina excel·lència parlem, com pensem arribar-hi i quin lloc ocupa en les nostres més pregoneres aspiracions col·lectives.

Voldríem excel·lir en el propi esforç, en la nostra superació i la millora individual i col·lectiva. Voldríem mostrar una professionalitat que se sap superar constantment. Voldríem excel·lir en el treball ben fet, realitzat amb rigor i en cooperació amb els altres. Voldríem, finalment, que els altres ens veiessin com un punt de referència, com un company de viatge que inspira confiança i amb qui es pot anar lluny. Fem una aposta decidida per l'excel·lència, entesa d'aquesta manera.

REFERÈNCIES

1. Alberto del Pozo, catedràtic de grec. Carta a l'autor.
2. SENNET, R. *El artesano*. Barcelona: Anagrama, 2009, p. 36-46, 61, 71.
3. A l'Ética a Nicómaco I, 6, 1106a, p. 14 i seg.; I, 13, 1103a, p. 9; II, 6, 1106b, p. 36.
4. VIRGILI. *Eneida*. Madrid: Ed. Càtedra, 2009. La frase 'En la guerra no hi ha cap salvació: tots demanem la pau' («*Nulla salus bello, pacemque postimus omnes*») és atribuïda a Drances, un itàlic adversari d'Enees i Turn (XI, 519).
5. CORTINA, A. «Educació moral a través de l'exercici de la professió». *Diàleg filosòfic*, núm. 47, 2000, p. 258.
6. SENNET, R. (2009), p. 70.

11. Competitivitat

A finals de la dècada dels anys noranta, es va imposar la moda de parlar de la competitivitat. Tots havíem de ser competitius, com ho pretenia ser l'economia global, com proposava la Unió Europea a les empreses de la zona.

De la mà d'aquella moda van venir els Informes PISA i els rànquings internacionals fets basant-se en les anomenades *competències bàsiques* de l'alumnat. Fins i tot, avui, estem organitzant la formació dels monitors i directors del lleure educatiu segons un model de competències publicat en el *Boletín Oficial del Estado*. S'ha acabat imposant un model sense haver-se produït el necessari debat sobre el procés que ens ha portat fins aquí, sense haver-nos adonat que amb aquest paradigma s'ha imposat un model d'arrels culturals determinades i característiques discutides: per què limitar les competències a la comprensió lectora, les matemàtiques i les ciències, en detriment d'altres competències com ara les socials, i sobrevalorar les que tenen relació directa amb les qualificacions de caràcter econòmic posant en risc les que tenen tendències més aviat humanístiques? L'objectiu educatiu no és produir béns, sinó «configurar éssers humans», «preservar la cultura, qualificar per al treball, la participació social i ocupacional, integrar els ciutadans de la nació». Tot semblaria supeditat a la idea de l'*homo economicus*, com a dominant, en el marc d'una concepció pragmatista de la vida i de l'educació. Hi ha qui, amb agudesia indubtable, ha posat sobre la taula el debat sobre els temes ocults de «la salvació calvinista» en la ment dels activistes del PISA.¹

Tanmateix, siguem realistes, les competències i els PISA han arribat per quedar-se entre nosaltres. No importa, ni en temps de crisi i retallades, que l'administració dels Informes PISA sigui caríssima: el fet és que ningú no ens ha informat sobre quant valen i qui paga aquestes enquestes, ni sobre quines agències internacionals cobren royalties pels qüestionaris... però de ben segur que alguns s'estan enriquint molt també amb els PISA. Així són les coses: rànquings, competències i competitivitat. L'economicisme campa arreu i marca també el treball de la pedagogia del lleure, al qual, sortosament, no és aliena ni marginal. La paradoxa està servida: la pedagogia del lleure està en el cor mateix dels problemes i dels debats centrals de l'educació a la vegada per a bé i per a mal. Des del sector ho considerem un avenç històric que ens planteja tots els reptes que avui té l'educació. El primer és el de la manera com mesurem l'eficàcia i l'eficiència de l'educació en el lleure: com rendirem comptes a la societat dels resultats socials del nostre treball? Haurem d'esperar que algú pensi un PISA *ad hoc*? Haurem

de començar a pensar el nostre model i alguns instruments que, defugint enfocs economicistes, mesurin les competències socials i educatives que desenvolupem a l'esplai i els indicadors que s'haurien de tenir presents? Com fer-ho, quins recursos necessitaríem i d'on els podríem treure? És aquest el moment idoni de fer-nos aquestes preguntes? Les preguntes es disparen... però el cert és que emergeixen només obrir la reflexió.

El temps lliure i l'educació en el lleure no resten al marge de les conseqüències de la globalització, de la internacionalització de l'economia i de l'extraordinària influència dels mercats i de la competitivitat. Convertim tot això en «una rivalitat estimulante». Els criteris d'una economia social de mercat són compatibles amb la consciència dels límits del mercat, l'acceptació del caràcter instrumental i subordinat de la racionalitat econòmica, el protagonisme dels agents socials i el paper impulsor i dinamitzador de les administracions públiques. Competitivitat, solidaritat, compromís i cooperació són valors a saber combinar amb lucidesa.

Segurament, saber gaudir de la vida i de la naturalesa, de l'oci i del treball; educar en el treball ben fet i l'esforç que comporta; en la realització curosa de les tasques que hom fa; la puntualitat i la responsabilitat; la capacitat de relacionar-se fàcilment amb els altres; saber treballar de manera coordinada i autònoma amb els altres, són indicadors a tenir presents al parlar de la competitivitat en l'educació en el lleure; són competències lligades a valors que ens concerneixen directament. Aquests indicadors de competitivitat són plenament compatibles amb la més aferrada defensa d'un estil de vida presidit per la recerca de la solidaritat i la justícia social. No tenen res a veure amb el neoliberalisme imperant, ni amb humanismes abstractes i beneïts. Benvinguda aquesta «competitivitat» que ens permet la millora i l'avenç en allò que ens defineix i ens permet presentar-nos com una organització i un sector eficient i eficaç.

REFERÈNCIES

1. TRÖHLER, Daniel. «El lenguaje global sobre política educativa y perspectivas de investigación educativa». A: TRÖHLER, D. i BARBU, R. *Los sistemas educativos*. Barcelona: Octaedro, 2012, p. 72.
2. CARRASCO, Salvador. «La educación en valores». *Revista La Factoría* (juny 1997) p. 55-62.

12. Humor

L'humorisme és la capacitat d'entendre, apreciar i expressar el fet còmic i és, en expressió de Carlo M. Cipolla, un rigorosíssim historiador de l'economia mundial, «un do més aviat escàs entre els éssers humans». En un llibret que és bo del tot, el defineix com 'una subtil i feliç disposició mental' basada en 'l'equilibri psicològic i el benestar fisiològic'. L'humor és «saviesa reflexiva»: «agilitza i enriqueix els processos d'ensenyament i aprenentatge, desenvolupa la memòria i el component cognitiu i racional dels subjectes». Amb l'humor, de manera indulgent i simpàtica, posem de manifest el costat còmic de la realitat. L'humor és «la millor solució per a dissipar tensions, resoldre situacions penoses i facilitar el tracte i les relacions humanes». La ironia amigable i pacífica està molt a prop de l'humor. L'essencial és conèixer amb lucidesa la condició humana i no perdre la compassió i la consciència: el món està ple d'estúpids i incautes, al costat dels malvats i intel·ligents.¹

«El món és estúpid, l'home és estúpid i cal ser-ne conscients [...], només queda controlar-nos nosaltres mateixos i ser-ne conscients [...]». Així s'expressava Gao Xingjian poc després de rebre el Premi Nobel de Literatura l'any 2011.² Un autèntic antídote contra la *gravitas* dels textos que antecedeixen aquest escrit.

El sentir de l'humor és un valor molt important, també en el camp de l'educació. Té una doble acceptació:

- a)** Practicar l'humor en l'acceptació dels altres.
- b)** Acollir amb afabilitat l'humor dels altres quan nosaltres mateixos en som l'objecte.

L'humor exclou la petulància, la pompositat, la hipocresia i l'anquilosi de la serietat rígida, fictícia o excessiva. L'humor ens situa en «l'àmbit del que és afable i corrent», es proposa aquest valor des de la humilitat de cada dia i sense gaires escarafalls. L'humor va de mà de la naturalitat.³

El mite d'Hefest fa pensar molt: un déu virtuós que produeix objectes valuosos (l'armadura d'Aquil·les), però que accepta amb naturalitat i ironia la imatge lletja i humiliant d'un coix: un déu menor coix, caigut en desgràcia a l'Olimp, i paradigma del treball artesà ben fet.⁴

S'ha dit, amb raó, que «la comicitat és la més seriosa de totes les possibles percepcions del món», un element que permet la relativitat cultural i una forma del que, amb Pascal, podríem anomenar *la raó del cor*. *L'humor benigne* té una funció social: «és un divertiment amable, lleuger, perfectament saludable i expressió habitual de la comicitat en la vida quotidiana». L'absència de sentit de l'humor «exclou una forma de comprensió de la realitat i impedeix l'accés a una esfera de la realitat». La *sàtira* és la comicitat utilitzada com a arma; i l'*enginy*, agut i esmolat, l'ús de la comicitat com a joc intel·lectual, que recorre a la ironia i la paradoxa. La *Follia*, des de temps d'Erasme de Rotterdam, és «com un preludi a la superació del món empíric» i «un desplaçament de l'accent de la realitat».⁵

Educar en el lleure infants i joves esdevé força impossible sense la ironia fina i amable d'un humor capaç de valorar les coses i les persones acceptant-les (i acceptant-se abans un mateix) com som en la realitat, amb les qualitats i les limitacions que tenim.

Acabem aquesta reflexió amb una cita del mateix Gao Xingjian, a la mateixa entrevista citada abans: «Jo diria al jove que obri els ulls per mirar el món, que no cregui el que li diuen i que reflexioni per si mateix.»

REFERÈNCIES

1. CIPOLLA, Carlo M. *Allegro ma non troppo*. Barcelona: Ed. Grijalbo/Mondadori, 1996, p. 7-10. Són famoses les seves «lletres fonamentals de l'estupidesa humana» sobre el nombre d'estúpids que circulen pel món i els que ocupen llocs de poder, i les seves complexes relacions amb els malvats i els ingenus. Sobre l'humor «com a saviesa reflexiva»: entrevista d'Imma Sanchís a Jesús Damián Fernández. «La Contra». *La Vanguardia* (divendres 5 abril 2013).
2. Entrevista amb Imma Sanchís. «La Contra». *La Vanguardia* (dijous 5 maig 2011).
3. FUSTER, Joan. *L'home mesura de les coses*. Barcelona: El Observador, 1991, p. 42-49.
4. HOMER. *Iliada* (cants XIV i XVIII).
5. El sociòleg Peter L. Berger va escriure un llibre esplèndid sobre el tema que no podem sinó citar i recomanar vivament: *La rialla que salva*. Barcelona: Ed. La Campana, 1997.

13. Compromís

S'ha dit, amb motiu, del compromís que és fruit d'una decisió personal: «una elecció conscient de la voluntat, basada en conviccions arrelades», que afecta el demà i es manté «amb un alt grau d'intensitat» i justifica «l'esforç, l'abnegació i el sacrifici».¹

Podem dir, amb Levinas, que el compromís «suposa ja una consciència», en tant que «possibilitat d'assumir, prèvia o posterior, una forma d'assumpció que desborda la passivitat» i que «és el resultat d'una decisió lliure o consentida [...]»; que remet a un pensament intencional, a un subjecte obert a un present, a una representació, a un logos». La consciència compromesa «està en situació», en l'horitzó del passat i de l'esdevenidor. Així, el compromís és un acte de la consciència que comença en el present d'una elecció, condicionat per l'habitar (entès com estar en un lloc, un temps i unes circumstàncies determinades). No és el compromís que descriu la significació: és «l'un-per-l'altre de la proximitat que justifica tot compromís» [...]»; la no-indiferència en què estic respecte de l'altre, en tant que altre i pròxim, està més enllà de tot compromís voluntari i més ençà, pel seu sentit únic, del jo a l'altre». Les expressions de Levinas són contundents: aquesta «responsabilitat per-amb-l'altre» és despullament del jo, perdre el seu lloc, des-situar-se, buidar-se, consumir-se, exiliar-se. Per a l'autor, aquí rau la interioritat mateixa del jo: pur testimoni de «la desmesura que ja m'ordena donar la pell a l'altre». No és un acte de reflexió sobre si, de cura de si mateix (com deia Plató a l'*Alcibiades*) és previ a aquesta inquietud de si mateix: és un «acte de cap manera de ser», més enllà de l'essència mateixa, «d'altra manera que ser».² És, diríem, com una realitat fundant i radical, com un *a priori* interior i constitutiu de la persona i la condició humana. Amb altres paraules, Pablo Neruda invocava el que, deia, de «profètic» hi ha en la persona: una «vella mare», una «paciència fixa», un «humus»... «el fons implacable de l'esperit», fet «de brasa i cendra».³

El compromís neix, a més a més, de l'adequada informació i de la motivació de les persones i els grups humans per la millora o transformació d'unes realitats socials que no satisfan. La profunda crisi que vivim «és un *kairós*», un temps propici per reforçar la lluita per la justícia, per denunciar les privacions i els sofriments de moltes persones i crear possibilitats per a una infància més feliç, que no caigui en situacions de pobresa o de risc de marginació social. Volem una ciutadania compromesa. El nostre és temps d'ajuntar esforços i fer passos, per petits que puguin semblar, vers una societat més justa i solidària.⁴

Efectivament, tot comença per una «presa de mala consciència»: la presa de consciència d'un desordre exterior comprovat i de la participació personal, conscient o inconscient, en aquest. Es produeix, a poc a poc, un canvi en la persona: actituds, gestos i principis van convergint «en la unitat cada vegada més rica d'un únic compromís». Una acció d'aquesta naturalesa «s'orienta cap al testimoniatge, i no va dirigida envers el poder o envers l'èxit individual». És «una acció de reforma o de recuperació moral».⁵

Tanmateix, després de segles d'exaltacions religioses i polítiques, ja no és possible afirmar sense reserves que l'ésser humà se supera a si mateix en els seus compromisos al servir alguna causa: «La presència del subjecte queda marcada per la distància que l'actor pren en relació amb la seva situació». No està plenament compromès amb el seu acte, sinó que prova, en la seva existència, el sentit mateix de l'acte o la tasca encomanada. La història del segle XX desfà qualsevol il·lusió sobre la immortalitat de la civilització europea. Hi ha com dues lògiques, més oposades que complementàries: la del «compromís» i la del «descompromís»; la de les institucions, les organitzacions i la societat, que vinculen l'individu als rols socials que s'esperen d'ell, en un context determinat, i la que apel·la directament a la llibertat i a la responsabilitat del subjecte. El subjecte compromès és un «dissident». Són com dues lògiques en tensió: per una banda, contra els aparells i, per l'altra, en defensa del subjecte en les relacions socials i l'acció col·lectiva. Amb l'Alain Touraine, podem dir que «no hi ha subjecte sense compromís social», ni «moviment social sense apel·lació directa a la llibertat i la responsabilitat de l'individu».⁶

Quan a Fundesplai parlem de *compromís*, ho fem des de conviccions i opcions molt arrelades, des d'un *logos*, una paraula que, intencionalment, afirma la dignitat, la inclusió, l'equitat i la participació de les persones amb les quals treballem; tenint en compte el respecte, el reconeixement i el suport dels col·laboradors; promovent el voluntariat i impulsant un nou Pla de Voluntariat; fomentant la cohesió social, el treball en xarxa i la cura de les persones: des de la necessària distància crítica dels aparells i des de la defensa dels interessos personals i col·lectius als quals pretenem servir.

REFERÈNCIES

1. CASTIÑEIRA, A. i LOZANO, J. M. (2012). *El poliedre del lideratge*. Barcelona: Ed. Barcino, p. 17-120.
2. LEVINAS, E. (2003). *De otro modo que ser o más allá de la esencia*. Salamanca: Ed. Sígueme, p. 212-214.
3. NERUDA, Pablo (2010). *Antología general. Santiago-Madrid-París (1932-1939)*. Lima: 2010, p. 153-162.
4. Sobre el compromís amb els pobres i el *kairós* (el nou temps que convida a avançar en la promoció de la causa dels més febles i dels exclosos) hi va haver un significatiu, encara que minoritari, moviment a l'inici dels anys noranta a Catalunya: Kairós Catalunya. Assemblea Catalana de Kairós Europa, 1992.
5. ESQUIROL, Josep M. (2001). *Què és el personalisme? Introducció a la lectura d'Emmanuel Mounier*. Barcelona: Ed. Pòrtic, p. 92-93.
6. TOURAINE, A. (1992). *Crítica a la modernidad. Temas de Hoy*. Madrid: p. 360- 367.

14. Confiança

Aquest valor és molt important per a nosaltres per desenvolupar correctament les finalitats de la nostra organització i caminar per la senda de la nostra missió. Comptem, en primer lloc, amb nosaltres mateixos, amb el nostre caràcter, la nostra determinació, les nostres conviccions, la nostra dedicació, la nostra capacitat d'aportar una ració més de compromís al treball comú, dels homes i les dones que aspiren a transformar llurs condicions de vida.¹

La nostra confiança arrela en una responsabilitat compartida, en «una lluita mai gastada», en el fet de «prendre part en la suor, el pa, el vi i el somni de la humanitat sencera», per dir-ho amb paraules de Neruda. És «un camí vast, difícil i esplèndid», fet des de «la consciència de ser homes i creure en un destí comú» i des de l'assumpció dels riscos que comporta l'acció concreta i el servei que prestem.

La nostra seguretat, la base de la nostra confiança, deriva de saber-nos part d'una «colossal artesanía» que lliura, diàriament, la seva mercaderia: «pa, veritat, vi, somnis», amb una multitud, amb moltes i moltes persones, que intentem construir una societat millor. La nostra acció és fruit d'una «paciència ardent», exercida en el terreny de la dignitat i viscuda amb la seguretat que donen el compromís mantingut en el temps i la prestació d'un «servei a un considerable exèrcit que, en alguns trams, pot equivocar-se, però que camina sense descans i avança, cada dia, enfrontant-se tant als recalitrants com als fatus impacients».

Les coses no són fàcils ni que t'avalin quaranta anys ininterromputs de servei i feina continuada als barris, amb els infants i els joves. Una campanya ben orquestrada pot posar en qüestió la teva bona fe o la teva honorabilitat; una campanya ben orquestrada pot fer-te perdre graus en la confiança que la societat ha anat dipositant en tu. Però sabem que «el desert, la distància i el temps són travessats per l'esperança humana», que sentiment i acció, soledat i solidaritat s'agermanen en la lluita per la vida i acaben foragitant els llops de la mentida i la difamació per les estepes.

Més enllà d'aquestes reflexions en veu alta, hem de constatar, un cop més, que la credibilitat de les entitats sense ànim de lucre depèn, en gran part, de la confiança social que generen i que la confiança és un ingredient necessari per la generació de compromís.

Acabem aquestes reflexions amb la conclusió d'un recent article de Carles Barba, vicepresident de Fundesplai:

«Sembla clar que les organitzacions del Tercer Sector han de canviar i s'han d'adaptar a una societat que canvia radicalment. La nova etapa s'ha de caracteritzar per la combinació de diversos factors: el reforçament del seu sentit transformador al costat de la seva funció assistencial, la seva repolitització al costat de la prestació de serveis públics, l'ampliació de la seva base social al costat de les aliances i col·laboracions amb el sector públic i empresarial, la generació i canalització de formes de participació més horitzontals al costat de la seva capacitat de gestió i eficàcia organitzativa, la seva digitalització més enllà d'un millor ús instrumental de les TIC, la major implicació dels treballadors en el projecte amb la canalització de les energies de solidaritat i voluntariat de la ciutadania. Finalment, optant per la transparència i la rendició de comptes que la faci mereixedora de confiança per part de la ciutadania.»²

REFERÈNCIES

1. Aquesta reflexió sobre la confiança és fruit de circumstàncies en les quals ens han volgut involucrar recentment i de la reflexió i el debat intern que han suscitat. En aquesta ocasió, les cites entre cometes provenen de l'obra de Pablo Neruda: *En la muerte de Machado* (1939) i del seu *Discurso de Estocolmo* (1971), pronunciat al rebre el Premi Nobel de Literatura. Vegeu NERUDA, Pablo (2010). *Antología general. Santiago-Madrid-París (1932- 1939)*. Lima: 2010, p. 161-163; 501- 506.
2. BARBA, Carles. «Un país sense oenegés?». *El Periódico* (11 desembre 2012), p. 12.

PART III.

Educació i valors

Educació i pluralisme: la construcció del subjecte i la seva educació

Segons U. Beck, vivim en la «societat del risc». Una situació en la qual el cos social seria apallissat i estaria trencat, i les institucions haurien deixat d'inspirar confiança. Un context en el qual, des de fa unes dècades, el que era excepcional ha esdevingut normal. Hom té la percepció de retrocedir en el temps fins a èpoques que, incautament, pensàvem superades per sempre. Risc, por de present i incertesa de futur. De fet, és com si en les darreres dècades s'hagués buidat la vida social: s'ha oblidat el subjecte; com si en les organitzacions, les empreses i les institucions no hi hagués persones, subjectes de drets individuals, socials i culturals. Tot el que hom creia essencial i substantiu quedaria relegat, davant la primacia d'allò que hom considerava instrumental: l'economia com a mesura exclusiva de les coses i la injustícia instaurada com a norma i fet social imposat pels poderosos. Ja Neruda ho havia denunciat fa unes dècades:

Toqué de pronto la injusticia.
El hambre no era sólo hambre
sino la medida de las cosas.
El frío, el viento, eran también medidas.
Midió cien hambres y cayó el erguido.
A los cien fríos fue enterrado Pedro.
Un solo viento midió su casa.
«La injusticia» (1962).

Caldrà tornar a dir que la fam no ha de ser la mesura de les coses humanes?; que les cases han de resistir als vents i les tempestes?; que un dia de fam o malnutrició d'un sol infant és intolerable? S'haurà de canviar l'injust sistema de mesura de les coses imposat pels especuladors i per les elits dominants, autèntics enemics de la humanitat.

1. Un «nou» paradigma

Sens dubte, ens cal tornar a la «cultura del subjecte», la «cultura de sí...», diríem en termes de M. Foucault, quan recuperava idees de l'antic món grec, romà i hel·lenístic; en paraules més sociològiques, a la «sociologia del subjecte», vindicada per A. Touraine.

Enmig de la crisi, constatem una certa reaparició del subjecte, que emergeix i ens convida a visitar el seu taller. El nou subjecte de la vida social és un artesà. Diríem que és la viva imatge d'Hefest, aquell déu menor grec, deforme i caigut en desgràcia davant Zeus, autor del magnífic escut d'Aquil·les.

El punt de partida del nou paradigma és l'autonomia del món del subjecte, l'autonomia i la dignitat de la persona humana, com a part de la naturalesa, en harmonia amb ella i amb els altres éssers humans.

2. El principi d'individuació

Formulem, d'entrada, quatre tesis que considerem fonaments de l'acte educador.

Amb en Pablo Freire, afirmarem que «l'home té la vocació ontològica de ser subjecte».

En la cultura clàssica grecoromana, l'home, en tota la seva irreductibilitat, havia de ser l'objecte, el centre i la primordial o principal causa de preocupació. El subjecte humà és l'objecte: «*Ante omnia est mei cura*» (Séneca). La primera tasca és el fet de «conèixer-te tu mateix» («*Gnothi seauton*»), de l'oracle de Delfos; les tasques següents són respectar-se un mateix, canviar i preocupar-se de la justícia. Cada un treballa sobre si mateix, per transformar-se (una «*metanoia*»), des de la «reflexivitat» (A. Giddens).

El subjecte, la persona, es reconeix com a tal en l'altre. S'ha dit de mil maneres:

«La vida social és necessària per tal que l'individu pugui prendre consciència del funcionament de l'esperit» (J. Piaget); l'altre em concerneix «al marge de tot a priori», «l'obertura a l'altre és constitutiva de la condició personal de l'individu» (E. Levinas); «l'autoconsciència humana és incapaç de pensar-se com un *cogito* separat, tan sols es troba en el món que l'envolta o que construeix en els altres «jos» en els quals es reconeix i, en ocasions, es desconeix» (U. Eco); el «si mateix» s'entén en la dinàmica de la interacció social (G. Mead).

El compromís ètic neix en la relació que qualsevol ésser humà estableix amb els altres, amb la naturalesa i les coses que l'envolten.

El compromís és pensar i actuar per als altres: «No facis als altres el que no vols que et facin a tu», com deia Confuci i hem après de la tradició cristiana. És un posicionament ferm davant la manca d'adequació entre les representacions mentals, els sentiments, la paraula i les relacions socials amb la realitat de l'entorn. El compromís neix davant la presa de consciència del desordre existent en la realitat de la vida social:

- Quan les paraules ja no responen a l'ordre de les coses.
- Quan els sentiments, esclerotitzats en estereotips, i les formulacions ètiques ja no corresponen a la seva realitat efectiva.
- Quan el llenguatge reproduïx una estructura dels fenòmens que no és la dels fenòmens mateixos.

- Quan les regles de convivència social, políticament correctes, no reproduïxen, en absolut, el desequilibri efectiu en les relacions socials.

L'altre és «mediador» en la construcció de l'individu. La «pràctica de si mateix», la preocupació per un mateix, és una pràctica social: la inquietud pels altres és conseqüència i indicador de la inquietud de si mateix. La salvació del subjecte està lligada a la de l'altre. Això es fa palès, sobretot, en l'educació. El mestre és un *mediador* en la cura de si mateix (en l'«*epimelia seautou*» de l'*Alcibiades*, de Plató). *Educare...* ve d'*educere*: 'guiar, portar de la mà algú'. Aquesta *educatio* clàssica era l'obertura del cor a l'altre en la ciutat (*parresia*).

3. Del *logos* a l'*ethos*:

els conceptes d'ètica i moral, cosmovisions i valors, virtuts i actituds

En el món clàssic grec, es distingia entre *logos* i *ethos*, entre coneixement «teòric» (abstracte) i saber «pràctic» (relacionat amb la vida del subjecte).

El saber pràctic incloïa principis que induïen a l'acció; aquests principis són «matrius d'acció». L'ètica, l'*ethos*, és una matriu configuradora de conductes, regles o costums morals (*moria*). S'activa davant els perills o les situacions compromeses i configura «estils de vida»: dota el subjecte de «regles d'existència», facilita «eleccions d'existència», adquireix «formes culturals» i dota els individus d'una certa «*tekne* de vida». Per als estoics, aquest «saber pràctic» eren els *praecepta*. En alguns clàssics grecs, se'ls coneixia com *dogmata*» Nosaltres parlem de principis ètics.

La moral fa referència a regles de conducta, és una predisposició congènita, una qualitat específica humana. Procedeix d'allò que és comunitari; per això, en els fenòmens morals, hi ha una historicitat radical. Es pot dir que el factor social condiona la gènesi de la moral, dels costums (el *mos* llatí). Tanmateix, aquesta és molt més que un subproducte de la història (S. Giner).

Del saber pràctic a les cosmovisions i als valors

Paulo Freire defineix les *cosmovisions* com 'visions globals de l'home i de les seves condicions de vida', per acabar afirmant el 'principi pedagògic elemental': «el mestre no ha d'imposar a l'alumne la seva pròpia concepció del món». L'educació, diu, «es fonamenta en el diàleg i la intercomunicació vital entre educador i educant, en l'amor i la llibertat».

Una cosmovisió és «una manera de veure el món i una manera d'estar en el món», l'art, la música, la poesia... (U. Eco). Des d'altres concepcions ideològiques, s'ha dit que «la conducta humana s'inspira en maneres de veure la vida de l'ésser humà i la societat». Les cosmovisions són «creences inspiradores de la conducta quotidiana, no resolubles pels mètodes del coneixement empíric, positiu i analític, que orienten la conducta de les persones i donen lloc a la racionalitat valorativa, a les finalitats i als valors ètics» (M. Sacristan).

Els valors ètics són arquetipus ideals i generals de conducta, que s'han de relacionar i viure en cada situació històrica concreta i tenen una certa jerarquia, de manera que...

- cadascun ha de saber conduir la seva existència en coherència amb ells;
- cal resistir el que els contradiu i ens allunya d'ells, començant per controlar-nos nosaltres mateixos;
- els éssers humans tenen una dignitat essencial, que és enunciada en els valors.

El *logos* esdevé *ethos* en la pràctica de les virtuts (*askesis*)...

En la Grècia antiga i entre els estoics (des del «saber pràctic»), les virtuts més considerades eren:

- La *parresia*: 'la llibertat, com a facultat d'opinió i coratge per la veritat'.
- L'*andreia* o 'valentia/coratge'.
- La *sofrosyne* o 'el domini de si mateix' i l'*egkrateia* ('autocontrol').
- La *dikaioisyne* o 'lluita contra la injustícia'.
- La *simplicitas* o 'simplicitat', com absència de doblec i falsedat.
- L'abstinència del cor o rebuig de la supèrbia.

Aristòtil, des d'una perspectiva teòrica molt diferent (des del «saber teòric»), parlaria de quatre virtuts que el cristianisme després recolliria, qualificant-les de «cardinals»: *prudència, justícia, fortalesa i templança*.

De fet, ja en el món grec clàssic, en expressió d'Eurípides, «ser adequadament educat suposa, en certa manera, l'ensenyament de la virtut» (*Hécuba*, v. 600).

Les actituds que fan possible acollir el *logos* per construir la matriu de l'*ethos*, segons els clàssics grecs i llatins, són:

- L'escolta activa i significativa (*ekhemithia*).
- La lectura atenta i ben seleccionada.
- L'escriptura (recollir, prendre bona nota dels *praecepta* i recordar).
- La paraula valenta, dita amb seny i coratge, després d'haver escoltat molt.

4. La cultura del subjecte

Des de la perspectiva sociològica, parlar de *cultura del subjecte* equival i implica que els «drets culturals» han de ser definits i defensats com en el segle XX es van defensar els «drets socials». Quan parlem de drets de ciutadania, ho fem de drets individuals (drets humans), socials, culturals i nacionals.

El subjecte és present en els individus i els grups que tenen consciència de pertànyer a un poble, a una cultura, a una història, a una nació. És present en les famílies i els llinatges, en les tradicions, en la comunitat històrica constituïda en un territori. Els drets culturals han de ser defensats col·lectivament, des de la realitat mateixa, des de la immediatesa de les necessitats i la promoció dels col·lectius que en són els seus subjectes (infants, joves, dones, minories, immigrants, discapacitats...). Aquests drets s'han de reconèixer dintre del principi elemental de la reciprocitat entre majories i minories. Quan aquesta reciprocitat no és possible, no hi ha altra solució que la ruptura, la independència o la secessió (A. Touraine, p. 208).

5. Pluralisme i cooperació

Arribats en aquest punt, una reflexió final per remarcar la importància de la idea del pluralisme en el camp de l'ètica, la moral, les cosmovisions i els valors.

Les distintes visions i concepcions existents demanen una lectura atenta i una actitud crítica i respectuosa. Aquestes visions poden ser compatibles entre si, complementàries o contradictòries, coincidents o oposades parcialment. Cal distingir també entre les cosmovisions, les ideologies, els sistemes de pensament i l'adhesió total o parcial dels individus a les seves formulacions programàtiques.

Hi ha espais que poden ser compartits i en els quals es pot fonamentar el treball i la col·laboració entre agents amb ideologies i formes de pensament ben diferents. El compromís social o polític compartit o la laïcitat, per exemple, són alguns d'aquests possibles espais de trobada i de cooperació. També ho és l'afirmació de la transcendència de l'individu i de la comunitat en l'afirmació de la igualtat i la dignitat compartida entre tots els éssers humans.

6. L'hora de l'acció i del rigor

En els moments sociopolítics en què ens trobem, és l'hora de fer la tasca i l'obra de cada dia de forma sòlida, serena i rigorosa, amb confiança i esforç. Amb els altres hem de fer barri, fer poble, fer ciutat i fer país. Cal construir sòlides relacions socials, respectuoses amb la diferència i la diversitat; cal cercar i fer possibles amplis consensos socials; enfortir la cohesió social i refer el teixit social, malmès per la crisi i les polítiques ultraliberals dominants; exigir i autoexigir-se allò que cal i es pot fer en cada lloc i en cada moment. Ningú no hauria de fugir d'aquest deure sense avergonyir-se d'ell mateix. És l'hora de l'acció ciutadana i del rigor. D'una acció compromesa, exigent èticament i moral, transversal al conjunt de la base social; i que un dia ens permeti tornar a avançar, més i millor, en la línia de les aspiracions col·lectives, dels valors i dels principis que considerem irrenunciables.

No dubtem al moment de fer una crida al rigor, contra narratives èpiques, que tendeixen a exaltar i radicalitzar els sentiments i els greuges, en detriment del *reconeixement d'allò que és raonable i possible* esperar i exigir, en una societat democràtica i plural. Estem per una anàlisi serena de la complexitat de les situacions en què ens trobem i del delicat procés col·lectiu que, irreversiblement, ja està endegat. Volem rigor (feina ben feta dia a dia) en l'acció de base als barris, a les escoles, als esplais, a la comunitat local en què vivim. Els temps que ens han tocat viure ho són de grans incerteses de futur. Els nostres són dies de riscos i dificultats, que ens obliguen a revisar velles certeses i a rectificar pràctiques poc adients davant la magnitud dels reptes que se'ns plantegen.

Joan Bardina, en el seu *Decàleg del mestre*, afirmava, fa ja un segle, algunes idees amb les quals volem tancar aquestes consideracions. Van inspirar, de fet i en bona part, l'arrencada del procés de renovació que va inspirar la millor tradició de la pedagogia catalana del segle XX. No està de més recuperar la memòria col·lectiva, en moments que conviden a inspirar-nos en les fonts i a recordar els orígens del que som com a país, que vol ser socialment just i políticament lliure:

«No t'accontentis amb l'estatus quo.
Tingues il·lusions, maquina projectes.
Les dificultats són la sal, que dona sabor a la lluita.
No vulguis l'impossible.

No perdís mai la serenitat.
I menys encara l'esperança.
Fes les coses perquè és el teu deure.
No et deixis dir mai descostat».

Bibliografia

- BECK, U. (1998). *La sociedad del riesgo*. Barcelona: Paidós.
- ECO, Umberto (1979). *Obra abierta*. Barcelona: Ariel, p. 282-304.
- FREIRE, P. (1987). *L'educació com a pràctica de la llibertat*. Vic: Eumo Ed.
- FOUCAULT, M. (2005). *La hermenèutica del sujeto*. Madrid: Akal.
- GINER, S. (2012). *El origen de la moral*. Barcelona: Península.
- LEVINAS, E. (2003). *De otro modo que ser o más allá de la esencia*. Salamanca: Ed. Sígueme.
- PIAGET, J. (1990). *Escrips per a educadors*. Vic: Eumo Ed.
- SACRISTAN, M. (1968). «La tarea de Engels en el Anti Düring». A: Engels, F. *Anti Düring*. Méjico: Ed. Grijalbo, p. 7- 38.
- SENNET, R. (2009). *El artesano*. Barcelona: Ed. Anagrama.
- TOURAINÉ, A. (2007) *La mirada social*. Ed. Paidós.

PART IV. **Ética**

1. El compromís i l'ètica docent

Salvador Carrasco Calvo

Entre el professorat està molt generalitzada la convicció que la seva funció està poc valorada socialment. Sembla com si estiguéssim instal·lats en una clara paradoxa: a més vindicació d'una educació de qualitat, menys reconeixement social envers la funció dels docents. A ningú no se li escapa aquesta curiosa i flagrant contradicció. El fenomen no és nou, ni tan sols limitat al cas català. Fou ben il·lustratiu el cas extrem del corresponsal, gran periodista nord-americà, H. L. Menc (1880-1956), que havia arribat a fer una de les demolicions més sistemàtiques de la tasca («tocada per la càlida ventada de l'afany moralitzador») i les inquietuds pedagògiques dels mestres (aquells «pobres desgraciats» que «agonitzen en una Escola d'Estiu, tot mirant els últims misteris que acaba de parir algun capgròs de la Universitat de Columbia»). No dubtaria a afirmar que, «per demostrar que un professor universitari és idiota, ja n'hi hauria prou dient que és un professor universitari». Berger diu d'ell que «repartia verí *urbi et orbi*» i que «la seva animadversió havia arribat a adquirir una dimensió universal».¹

Prestigiar la professió

Més enllà d'aquestes exageracions, llunyanes en el temps i el lloc, el cert és que la manca de consideració social del professorat acostuma a ser present i a ser considerada quan es fan els primers passos del que acaben sent documents de criteris ètics i deontologia professional docent. La percepció del professorat indica que no resulta suficient llur conducta entregada i compromesa. Cal acreditar, davant la societat, el digne exercici de la professió per part de la immensa majoria dels mestres i professors. El fet de mostrar a la societat el seu compromís professional i d'autoregular l'exercici de la professió són intents de prestigiar llur treball i fer palesa l'autoconsciència del col·lectiu i la perspectiva ètica des de la qual, dia a dia, realitzen la seva feina.

L'any 2011 es van fer públics a Catalunya dos documents sobre el compromís i la dimensió ètica del treball dels docents. La Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya publicà, amb data del 28 de maig del 2011, una ampla declaració sobre el *Compromís ètic del professorat*. I, per la seva banda, la Junta General del Col·legi Oficial

de Doctors i Llicenciats aprovava el 28 de setembre del mateix any un Codi Deontològic de la professió docent, exercint les competències reconegudes a la Llei 7/2006, de 31 de maig de Col·legis Professionals i a la Llei 12/2006 d'Educació de Catalunya, del 10 de juliol. Es tracta de dos documents complementaris i coincidents, com veurem, en allò que hom pot considerar una matriu comuna, uns objectius i uns compromisos coincidents. Donen bon compte la unitat de la professió en la diversitat de tradicions i cultures del professorat de Catalunya. El pluralisme de què parlem s'ha posat també de manifest recentment en la preocupació per les qüestions ètiques que planteja l'educació en el lleure, des de perspectives i òptiques similars.²

El Consell Escolar de Catalunya (CEC), reunit en sessió plenària el 14 d'octubre de 1992, aprovava una «*Declaració sobre Criteris de Deontologia Docent*». L'objectiu essencial que perseguia era obrir una reflexió col·lectiva sobre la dimensió ètica del treball docent. Aquell era un Document *obert*, responia als reptes del moment (amb una reforma profunda del sistema educatiu en marxa) i a la preocupació de la Comunitat Educativa i del professorat, en especial, pel reconeixement social i la dignificació de la professió docent. També era un Document *consensuat* en el si del CEC, que recollia «criteris ètics *mínims* per a una deontologia docent».³

En la preparació d'aquest Document del CEC, es va produir un intens debat internament i en el marc d'un seguit d'actes pel territori. Els agents que van impulsar aquests debats eren conscients que, passats els anys, donades les canviants situacions i circumstàncies en què es produïa la reflexió, s'haurien de tornar a debatre les qüestions plantejades. La Declaració expressava l'autocomprensió de l'exercici professional dels docents, recollia les expectatives de mares i pares de l'alumnat i de la Resta de la Comunitat Educativa Catalana. Se centrava en els drets de l'alumnat, en els seus aprenentatges i en la seva formació com a persones i se cercava, explícitament, fer una aportació a la dignificació del treball dels mestres i dels professors. El text explícitament constava el «pluralisme ideològic» des del qual s'havia debatut i «acordat un consens de mínims».

Els dos Documents que presentem donen continuïtat i actualitzen la reflexió del CEC del 1992, dues dècades més tard. Molts dels professionals que han intervingut en la redacció de les dues propostes ho havien fet també en aquella ocasió. Vint anys més tard, presenciant l'espectacle d'una corrupció present arreu en la vida pública de la nostra societat,⁴ té més sentit que mai que el professorat manifesti i vindiqui el compromís ètic de la professió i fixi regles de joc i deures deontològics, autoregulant l'exercici de la docència, per tal

de prestar el millor servei a l'educació dels ciutadans i al país. Entenc que és important, altament significatiu i oportunitatíssim mostrar els criteris, els principis ètics i les pautes de conducta que inspiren l'acció del professorat. En el fons, m'atreviria a dir que ambdós documents parlen del model de societat que inspira els docents catalans.

Una atenta i detinguda lectura dels dos textos que estem comentant suggereix la conveniència d'explicitar alguns dels supòsits subjacents, per abstractes o teòrics que puguin semblar.

- S'assumeix la radical historicitat, la condició social de les preocupacions ètiques i morals del professorat. No és casual que mestres i professors coincideixin en el temps, ara i aquí, a plantejar la necessitat de tornar a la reflexió i l'exigència d'ètica en la docència.
- Els documents que comentem marquen condicions o regles d'existència, l'estil o la conducta humana s'inspira en «cosmovisions» o «concepcions del món», el que vivim i, si en aquest camp «*no hem de ser dogmàtics*», com diu B. Russell, la qüestió esdevé de primer ordre en educació i en la relació del professorat amb l'alumnat. Sortosament, *l'adoctrinament ideològic o polític de l'alumnat repugna al nostre professorat*.⁷
- En darrera instància, la fonamentació de la deontologia rau en la consciència personal. D'aquí que sigui tan important el consens aconseguit al voltant.
- I, per acabar aquests pressupòsits, l'afirmació que la professió docent s'exerceix des de la moral del respecte mutu i l'autonomia moral i intel·lectual.

El *compromís ètic* del professorat és l'eix vertebrador dels dos documents que comentem. En ambdós casos, així s'explicita sense ambigüitat i no pot estranyar a ningú que sigui així. La professió docent té característiques i especificacions segons els nivells educatius en què s'exerceix. Tanmateix, hi ha trets generals compartits pel conjunt del professorat que parlen de la unitat de la professió, de preocupacions i conviccions profundes comunes, des de l'escola bressol a la universitat: una mateixa idea de l'educació com a bé públic, orientat al servei de l'interès general del país; un comú compromís social, que neix de l'exigència i la preocupació per si mateix i acaba compartint el deure de construir una societat justa, culta, solidària, competent, harmònica, estable i cohesionada, mitjançant l'educació de persones, infants i joves, com a ciutadans responsables i lliures. Es poden

entendre aquests documents en profunditat des d'una reflexió sobre la naturalesa del compromís i les seves conseqüències.⁸

Ambdós documents constaten amb un llenguatge matisat la complexitat dels temes i les qüestions que aborden. Són dos documents «polifònics, fets de moltes i diverses veus», amb interessants interseccions en el camp teòric i en el pràctic.

Pensament pedagògic i pràctica docent articulen unes propostes que responen als interessos i drets de l'alumnat, dels pares i les mares; a les exigències de l'exercici d'una professió regulada i col·legiada; al rigor del coneixement científic i als interessos generals de la societat. En aquest sentit, ambdós documents segueixen, de fet, una línia, una estructura i unes orientacions, traçades en el pensament de la filosofia contemporània.

La matriu bàsica d'aquests enfocos podem trobar-la ja en la clàssica «doctrina de los deberes y la moral»: en la relació de l'home amb els altres hi ha determinacions necessàries i essencials, que constitueixen el contingut bàsic del que entenem per *deures*; deures envers un mateix (adquirir el coneixement i formar-se com a individu obert a la universalitat); envers la pròpia professió (que constitueix un element clau de la convivència humana, una part de tota la obra humana que el subjecte converteix completament en el seu assumpte); i envers els altres (la família, la societat).⁹

Els documents que comentem tenen elements que els diferencien clarament. Mentre l'un afirma que «la proposta no pretén ser la d'un document prescriptiu ni la d'un procés tancat amb caràcter finalista», l'altre té el format d'un codi deontològic, elaborat per complir previsions legals de la Llei de Col·legis Professionals i de la LEC.

El document del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya publicà el Codi exercint competències reconegudes per la legislació vigent i donant publicitat a normes de conducta professional que han d'inspirar l'actuació professional dels docents i ser acceptades pels professionals que exerceixin la professió i desenvolupin una funció educativa i docent en centres d'ensenyament infantil, primari, secundari i de formació professional. En la seva «Introducció», el mateix Codi preveu la creació de mecanismes col·legials per a la resolució de conflictes derivats de conductes professionals dels seus col·legiats que siguin contràries a la deontologia establerta.

La Declaració dels Moviments de Renovació Pedagògica manifesta expressament que el compromís ètic del professorat pretén ser una garantia dels drets dels infants. Vol contribuir

a desvetllar el gust i el goig d'aprendre de la infància i la joventut; a eliminar prejudicis i incrementar la sensibilitat i el respecte envers la diversitat i la varietat de formes de vida i cultures existents en el món dels infants i els joves a Catalunya.

És cert que la lectura comparada de l'articulat i les introduccions a cada bloc del Codi del Col·legi i del document dels Moviments ens permet afirmar que existeix una coincidència de fons en l'orientació dels compromisos concrets i dels comportaments que se'n deriven i en la manera d'entendre l'exercici professional en referència a l'alumnat, la professió, el coneixement i la societat.

Si haguéssim d'assenyalar algunes diferències com a més significatives entre els dos documents, diríem que, en el text dels Moviments, es posa un major èmfasi en l'aprofundiment en «el compromís amb el Centre Educatiu» (*apartat 3*) i en el del Col·legi en el qual es defineix com a «compromís amb el coneixement» (*apartat 3*). No és casual que així sigui. Aquesta diferència no és arbitrària, obeeix a la idiosincràsia i les cultures pedagògiques presents en ambdues institucions i entre els col·lectius que, majoritàriament, les integren.

Amb tot, les idees i els compromisos concrets que es proposen en aquests apartats són coincidents, obeeixen a la mateixa concepció i comparteixen, en la seva redacció, expressions i continguts que responen a paradigmes educatius compartits i majoritaris entre els docents catalans.

M'atreveixo a afirmar, sense por a equivocar-me, que el professorat català ha tornat a expressar i actualitzar, sense proposar-s'ho, aquella ètica de mínims que es va formular en el si del CEC l'any 1992. Un fet molt significatiu en els moments de crisi moral i ètica que ens envolta. Tota una aportació per al present i el futur de la Catalunya del segle XXI a la qual aspirem i amb la qual es comprometen els mestres i els professors del país.

REFERÈNCIES

1. BERGER, P. L. (1998). *La rialla que salva. La dimensió còmica de l'experiència humana*. Barcelona: La Campana, p. 269-274.
2. BARBA, C. i CARRASCO, S. (2012). «El compromís ètic dels monitors». *Senderi (Butlletí Electrònic)*, núm. 36 (2012).
3. CARRASCO, S. (1995). «Criterios para una deontología del docente». *Escritos del Vedat (València)*, vol. XXV, p. 311-326.
4. ONEGA, F. «Dies desoladors per a l'ètica». *La Vanguardia* (19 gener 2013), p. 21.

5. GINER, S. (2012). *El origen de la moral*. Barcelona: Ed. Península, p. 42 i seg., 124, 261, 392-398.
6. LEVINAS, E. (2003). De otro modo que ser o más allá de la esencia. Salamanca: Ed. Sígueme, p.148 i seg. En un mateix sentit, però des d'una altra perspectiva: FOUCAULT, M. (2005). *La hermenéutica del sujeto*. Madrid: Ed. Akal, p. 375-376.
7. SACRISTAN, M. (1968). «La tarea de Engels en el Anti Düring». A: ENGELS, F. *Anti Düring*. Méjico: Grijalbo, p. 7-38.
8. VEGEU CASTIÑEIRA, À. i LOZANO, J. M. (2012). *El poliedro del lideratge*.
9. HEGEL, G. W. F. (2010). *Doctrina del derecho, los deberes y la religión para el curso elemental*. Buenos Aires: Ed. Biblos, p. 87-119.

2. El compromís ètic dels monitors

Carles Barba ■ Salvador Carrasco (Fundesplai).

La mirada del lleure educatiu en la seva majoria d'edat

En les darreres dues dècades, la comunitat educativa del nostre país ha fet importants aportacions en la reflexió i sistematització sobre l'ètica dels professionals de l'educació i, en particular, d'aquells que treballen en les diverses etapes de l'ensenyament.

El document del Consell Escolar de Catalunya, «Criteris per a una deontologia del docent» de l'any 1992, va marcar una pauta important, molt compartida pels actors diversos del sistema educatiu. Vint anys després, sobre la base d'aquests criteris, el Col·legi de Doctors i Llicenciats va aprovar al setembre del 2011 el «Codi deontològic de la professió docent». Amb posterioritat, la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica ha conduït un ampli procés de reflexió i elaboració del qual se n'ha derivat el document presentat a Vic al maig del 2012 «El compromís ètic del professorat».

Ens incorporem, doncs, a aquesta reflexió fent nostre aquest bagatge col·lectiu i aportant, alhora, la nostra mirada des de l'educació en el lleure i des de Fundesplai, en un context en què l'educació en el lleure, tan socialment com jurídica, ha obtingut carta de ciutadania amb la legislació dels darrers anys de l'Estatut de 2006, la Llei d'educació de 2009 i la Llei d'infància de 2010.

En un moment que la realitat de l'educació en el lleure i els espais educatius fora del marc estricte de l'escola reglada s'han estès de forma molt significativa, la societat demana també un aclariment i un major nivell d'exigència professional als monitors, voluntaris o remunerats. La nostra resposta ha de ser també clara i exigent per tal de donar una resposta adulta a la majoria d'edat que la societat i la seva representació política ens ha donat.

En aquesta direcció, proposem quatre orientacions per a un debat i reflexió que entenem que ha de continuar:

● Primera: Compromís amb la infància, les famílies, l'esplai i la comunitat

La infància, les famílies, l'esplai i la comunitat constitueixen quatre subjectes que, de forma concèntrica, configuren el compromís ètic dels monitors.

En primer lloc, al servei de l'infant i el seu procés educatiu. A partir de la seva especificitat i la seva potencialitat, el monitor assumeix el compromís d'acompanyar-lo en el seu itinerari personal perquè creixi i esdevingui una persona autònoma.

El compromís amb la seva família, els seus pares i mares, que dipositen la seva confiança i amb qui es proposa compartir l'aventura apassionant d'educar els seus fills.

Els monitors eduquen en el context d'un projecte educatiu, el de l'esplai, el del lleure. És un compromís amb un ideari, una metodologia, un equip i una organització que fa possible l'experiència educativa en el lleure.

Amb la comunitat, el barri, el poble o la ciutat. Diem que treballem per una infància feliç que esdevé ciutadania compromesa. Eduquem per transformar una societat millor i perquè els nois i les noies siguin ciutadans que gaudeixin dels seus drets i assumeixin les seves responsabilitats. El monitor està també igualment compromès amb el seu entorn.

El sentit ètic de la feina dels monitors passa per aquesta perspectiva de quatre dimensions en la qual una no s'explica sense l'altra. La coherència entre totes és la que defineix i mesura aquest compromís.

● Segona: Compromís ètic amb un mateix i amb els companys d'equip

Voldríem destacar en aquest punt que el compromís ètic del monitor és amb un mateix, però també, i alhora, amb la resta dels companys i companyes de l'equip. Es tracta de dues cares d'una mateixa moneda.

El procés educatiu no s'entén ni és possible sense un projecte col·lectiu i desenvolupat en equip en el qual cadascú aporta la seva part de forma coresponsable i col·laborativa. En el món del lleure, això és així, d'una manera particular.

Estem parlant d'un monitor que es compromet a escoltar i llegir la realitat de forma permanent, a formar-se de forma contínua i a exigir-se i superar-se, en termes de qualitat, adaptant-se als subjectes amb els quals treballa i a les seves necessitats.

Un monitor també que es compromet a treballar en equip, cooperant, aportant la seva iniciativa, escoltant i aprenent dels companys i cercant les millors complementarietats per tal de garantir el millor procés educatiu. Un monitor amb capacitat per gestionar els conflictes i desacords de forma deliberativa, amb empatia i generant al millor clima possible.

► Tercera: Compromís amb el què i el com. «Les tres A»: acollir, acompanyar, autonomitzar

Una recent elaboració sobre la pràctica educativa i social de les organitzacions no lucratives que hem compartit amb Joan Subirats i l'equip de l'IGOP ens ha dut a resumir la forma de treballar i el valor específic de la nostra aportació amb «les tres A»: acollir, acompanyar i autonomitzar.

Entenem que el compromís ètic del monitor passa també per una forma de treballar i col·locar-se davant l'infant i el jove.

Acollir significa acceptar cada infant i jove amb la seva especificitat, tal com és. Acollir suposa reconèixer les seves capacitats i potencialitats, assumir la diversitat i les diferències com a valor. Acollir suposa partir de l'infant i la seva condició i circumstància personal i no d'un model preestablert.

Acompanyar és el nucli i l'essència de la funció educativa. No es tracta de fer per ell, tampoc d'adoctrinar ni marcar el camí. Acompanyar és estar a prop, estar al costat, estar a favor. Suposa ajudar-lo a comprendre la realitat, a fer-se les preguntes, a propiciar experiències de vida en què l'infant sigui protagonista per tal que pugui recórrer el propi trajecte i trobar les seves pròpies respostes. Acompanyar suposa ajudar que l'infant superi noves fites personals i col·lectives, que es pugui equivocar i ajudar-lo a reprendre el camí quan calgui.

Autonomitzar és l'objectiu i el compromís ètic darrer del monitor. Es tracta que l'infant i el jove emprengui el vol del seu niu i esdevingui una persona autònoma. Es tracta de proveir-lo de tots els aprenentatges, competències, actituds i valors per tal que pugui esdevenir un ciutadà amb autonomia per viure en un món complex i amb sentit col·lectiu per contribuir a la millora de la societat i el seu entorn.

► Quarta: El monitor com a model i la coherència entre els valors i les conductes

De vegades, ens hem referit als monitors com a «germans grans». Una figura educativa interessant que es troba a mitja distància entre «l'amic» i «l'adult», entre «l'igual» i «l'autoritat»

del mestre o pare. El monitor, més enllà dels seus coneixements i experteses, esdevé model i referència per als infants i joves. Qualsevol educador ho és; tanmateix, la seva posició i proximitat, tant per edat com per l'espai en el qual intervé, reforça especialment la «funció model».

La «coherència» esdevé aquí un concepte essencial en el monitor i el seu compromís ètic. No n'hi ha prou a proclamar uns valors com els de la utopia, la solidaritat, la iniciativa o la felicitat. O parlar de transparència, de pluralisme o de sostenibilitat. Es tracta que l'actuació del monitor traspuï aquests valors, que no calgui explicar-los en la mesura que les seves actituds i conductes són prou eloqüents per esdevenir referents i models per als infants i joves en el seu itinerari educatiu.

Les actituds positives, d'acció i propositives, de proporcionar ordre i equilibri, eines i aprenentatges, de transmetre afecte, amabilitat i bon humor, d'estimular la reflexió sobre allò que veiem i vivim, esdevenen absolutament centrals pel que suposen de model i referència per als infants.

Serveixin aquestes quatre pinzellades per començar a conformar un quadre suficientment policromàtic, per definir i respondre a una qüestió tan estratègica com és el compromís ètic del monitor. Una figura a qui, des del voluntariat o de forma remunerada, els pares i les mares, però també la comunitat educativa i la societat en general atorguen una confiança i una responsabilitat creixent.

Continuem entre tots pintant aquest quadre.

3. Codi d'ètica de Fundesplai i les entitats relacionades (Versió 1 octubre del 2014).

Què volem amb el Codi d'Ètica?

- Dotar Fundesplai i les entitats relacionades, les persones que hi treballen i hi col·laboren, d'una orientació que, a diferència del Pla Estratègic que s'elabora per a un determinat període de 3 a 5 anys i que dóna compte del QUE fem, el Codi d'Ètica té caràcter permanent i dóna resposta a COM ho hem de fer.
- Compartir uns principis i uns valors que donen sentit i raó de ser a totes les entitats que formen Fundesplai, que són i estan en un context de l'educació en el lleure i en els espais educatius fora del marc estricte de l'escola reglada.
- Proclamar que l'educació en sentit ampli, tal com s'entén a Fundesplai, és un acompanyament que comporta una relació ètica que s'estableix entre l'educador, el monitor, el/la nen/a, el/la jove i que volem parlar de compromisos entre els diferents actors, siguin els/les monitors/es, siguin els/les altres treballadors/es i voluntaris/àries que col·laboren en l'organització.
- Plasmar un conjunt de compromisos que donen visibilitat sobre la manera com es concreten els valors de l'organització en la pràctica del dia a dia de la seva activitat, tant l'educativa com la d'organització, suport i administració en serveis.

Per tant, té com a finalitat:

- Orientar el comportament de les persones en el seu treball diari, tant per les que duen a terme tasques educatives amb infants i joves, com aquelles el treball de les quals és de suport, organització, formació.
- Comunicar a les parts interessades el compromís de Fundesplai amb els infants i joves, les famílies i la societat en general, en el desenvolupament de la seva missió.

- Socialitzar els valors, els principis i les polítiques de l'organització amb les persones que s'hi incorporen de nou.
- Ajudar en la presa de decisions els directius i altres persones dels diferents àmbits, en cas de dubtes.
- Marcar els límits del que Fundesplai considera acceptable en el desenvolupament de la seva activitat, tant educativa com de gestió, suport, formació.

Els compromisos han de ser assumits per totes i cada una de les persones que integren Fundesplai i entitats relacionades, la qual cosa comporta una sensibilitat ètica que els ajudarà a implicar-se de forma efectiva, convençuda i real perquè aquests compromisos tinguin sentit en la pràctica de cada dia.

Però és necessari també que el compromís sigui institucional perquè tant les estratègies com les polítiques, com les condicions del treball han de ser coherents amb el que proclama el Codi.

El Codi d'Ètica facilita el marc de referència a tots els col·laboradors de Fundesplai, i entitats relacionades, voluntaris i laborals, sobre com ha de ser realitzat el seu treball quotidià. Totes les persones que formen part de l'organització tenen el deure de conèixer i assumir el seu contingut.

Codi d'ètica de Fundesplai

Preàmbul

El Codi d'Ètica s'ha de considerar en el seu conjunt i integrant tots els valors, la forma d'entendre l'acció educativa, i la missió i visió de l'organització, i també totes les accions dels professionals dels serveis i projectes de les entitats relacionades.

No són propostes aïllades d'àmbits d'actuació, sinó que els tres grups de compromisos estan interrelacionats, formen un sol cos, que és l'actuació de Fundesplai en les seves diferents dimensions:

- La que fa referència als destinataris de les activitats, infants i joves, famílies, persones que es volen formar.
- La que contempla l'entitat amb tots els col·laboradors siguin els treballadors, els monitors, els voluntaris, i les relacions que s'estableixen.
- I, finalment, la dimensió adreçada a la comunitat, a la societat.

Aquests compromisos els han d'assumir tant l'organització globalment com cada una de les persones que hi intervenen.

Per a l'elaboració d'aquest document, s'ha comptat amb la participació de persones dels diferents àmbits de l'organització i entitats vinculades i ha estat aprovat pel patronat de Fundesplai i pel de la Fundación Esplai, respectivament.

Compromisos amb els destinataris de les activitats tenint en compte: dignitat, inclusió, equitat, autonomia, participació.

S'entén per destinataris de les activitats, tant els infants i joves i llur famílies, i altres persones a qui van adreçades les activitats externes de Fundesplai, com les persones, treballadores i voluntàries, que es relacionen internament entre elles al treballar en Fundesplai i en les diferents entitats relacionades.

- Situar els destinataris, externs i interns, com la seva raó de ser, en el centre de les activitats, externes i internes, potenciant la seva autonomia, compromís i felicitat.
- Afavorir la participació i implicació dels destinataris i satisfer, en el possible i sense crear falses esperances, les necessitats detectades i les expectatives expressades.
- Assegurar la no-discriminació dels destinataris per motius socials, culturals, econòmics, de procedència, de gènere, físics o de qualsevol altra índole, facilitant l'accés de tothom en igualtat de condicions en les activitats de Fundesplai.
- Garantir la confidencialitat de les dades obtingudes, directament o indirecta, dels destinataris i llurs famílies.
- Promoure i garantir que la pràctica educativa sigui acollidora, acceptant l'infant i jove amb la seva especificitat, capacitat i potencialitats, tot reconeixent la diversitat i diferències; que acompanyi, tot ajudant la persona, a comprendre la realitat, a superar noves fites personals i col·lectives; que ajudi a ser autònom proveint-lo de tots els aprenentatges, competències, actituds i valors per viure en un món complex i amb sentit col·lectiu per contribuir a la millora de la societat i el seu entorn.
- Fomentar que la pràctica educativa parteixi de la persona i la seva circumstància i no d'un model preestablert.

Compromisos amb els/dels col·laboradors, siguin treballadors, monitors i voluntaris, tenint en compte: respecte, escolta activa, suport, reconeixement, participació, coherència.

- Gestionar l'organització seguint els principis d'eficàcia, eficiència, equitat, humanitat i transparència, promovent espais de participació i escolta personal.
- Garantir la no-discriminació per motius socials, culturals, de procedència, de gènere, físics o de qualsevol altre índole.
- Garantir la confidencialitat de les dades obtingudes dels col·laboradors laborals i voluntaris.
- Promoure l'excel·lència tècnica i ètica dels col·laboradors mitjançant la formació, el treball en equip i la millora contínua, potenciant l'assumpció de la responsabilitat pròpia i l'aportació dels coneixements al servei de les persones amb qui treballen i col·laboren.
- Promoure i impulsar la coherència en l'actuació dels col·laboradors respecte als valors de l'organització, de manera que puguin esdevenir models i referència per als destinataris de les seves actuacions, siguin educatives, de suport, de formació.
- Promoure i facilitar que els monitors, els treballadors, els voluntaris sàpiguen escoltar i llegir la realitat de forma permanent, que es formin de manera contínua, que s'adaptin a les persones amb les quals treballen i les seves necessitats.
- Voler i mostrar ser un model de referència per als infants i joves: els col·laboradors, monitors/es voluntaris, han de ser coherents amb actituds positives, d'acció i propositives, de proporcionar ordre i equilibri, eines i aprenentatges, han de transmetre afecte, amabilitat i bon humor, d'estimular la reflexió sobre allò que es veu i es viu.

Compromisos amb la comunitat i la societat, tenint en compte la cohesió social, treball en xarxa, participació i incidència en la vida pública, comunicació, organització, transparència, cura de les persones, denúncia i reivindicació enfront de les administracions.

- Considerar la Declaració Universal dels Drets Humans de les Nacions Unides com a pròpia, i treballar sempre tenint en compte el principi de l'«Interès superior de l'infant», recollit en l'esmentada Declaració.
- Considerar en totes les actuacions un doble vessant i responsabilitat: per una banda, formar part de l'entramat social i comunitari i, per això, ser i facilitar canals de participació dels infants i joves; per l'altra, influir en la societat i comunitat de l'entorn perquè s'afavoreixin actituds més responsables cap als infants i joves, per tal que es realitzin els seus drets.
- Fer efectiu el compromís amb les famílies, que dipositen la seva confiança i amb qui es proposa compartir l'aventura apassionant d'educar els seus fills. Tenir en compte, donar suport, participar i col·laborar —reivindicar si escau— en iniciatives ciutadanes de l'entorn.
- Maximitzar la rendibilitat social de les activitats i dels serveis fets, compatibilitzant el seu desenvolupament amb la conservació i millora del medi, de manera que les accions d'avui no comprometin la qualitat de vida de les generacions futures.
- Treballar per arribar a ser (o seguir essent, en el seu cas) un model de referència en els àmbits del tercer sector social i ambiental i el temps lliure educatiu.

A tall de cloenda oberta

Comenta Joan Amades que, durant segles, les campanes marcaven el ritme de vida de la població: horaris, descans i treball. Al seu voltant, una simbologia del poder i el control de la vida quotidiana de la població.¹ Així fou relatat per la literatura europea occidental des de temps de Dante, que col·locà la campana de la catedral de Florència al Paradís:

Florència, dins la muralla antiga / on ella encara toca tèrcia i nona / vivia en pau, tota púdica i sòbria»; la Florència dels Campi, Cetardo i Fegghine, sense els «nousvinguts», «canvistes i mercaders» i «sense la confusió de les persones», pròpia d'«aquest temps nostre al que alguns diran antic»; «els nousvinguts i els guanyts massa sobrats / han engendrat en tu, Florència/ orgull i desmesura i ara te'n planys».²

Seguim amb una altra cita de Pedro Antonio de Alarcón:

Eran las dos de una tarde de octubre. El esquilón de la Catedral tocaba a vísperas, lo cual equivale a decir que ya habían comido todas las personas principales de la ciudad. [...] Por lo demás, nuestros mayores seguían viviendo a la antigua española: sumamente despacio, apegados a sus costumbres, en paz y en gracia de Dios, con su Inquisición y sus frailes, con su pintoresca desigualdad ante la Ley, con sus privilegios y exenciones personales, con su carencia de toda libertad mundial o política, gobernados simultáneamente por insignes obispos y poderosos corregidores».³

Les campanes marcaven els dies i les hores d'unes societats que no tardarien a treure's la pols i l'arena dels usos i abusos santificats pels segles dels segles.

En el segle XIX, les coses eren diferents. A «Vetusta» (Oviedo), hi havia, segons Clarín, fins a tres campanes en competició: el rellotge de la universitat (que anava lleugerament «avançat»), el de la catedral (que era l'«autoritat cronomètrica») i el de l'Ajuntament (amb una «voz aguda de esquilón cursi»)⁴.

Entre nosaltres és emblemàtic el poema de Josep M. de Segarra «La campana de Sant Honorat». 1714. I, amb ell, el toc a sometent d'una campana que «encara sona»: «ningú pot ofegar-nos mai la Veu de la Campana».

En el segle XXI, al final de la seva vida, José Samarago relatava la història d'aquell camperol de la Florència de fa quatre-cents anys que havia «tocat a rebat» amb la campana de l'església, no per anunciar una mort, sinó «porque la Justicia está muerta». «La Justicia», afegia Samarago,

«siguió muerta y sigue muriendo todos los días». I afegia:

Otras y distintas son las campanas que hoy defienden y afirman, por fin, la posibilidad de implantar en el mundo aquella justicia compañera de los hombres, aquella justicia que es condición para la felicidad del espíritu y, hasta, por sorprendente que pueda parecernos, condición para el propio alimento del cuerpo. [...] Estas campanas, cuya voz se extiende, cada vez más fuerte por todo el mundo, son los múltiples movimientos de resistencia y acción social que pugnan por el establecimiento de una nueva justicia distributiva y conmutativa que todos los seres humanos puedan llegar a reconocer como intrínsecamente suya; una justicia protegida por la libertad y el derecho, no por ninguna de sus negaciones.⁵

Jacques Le Goff comenta, citant F. Braudel, que una de les característiques més destacables de l'actual «mundialització» és el reduccionisme en què s'ha caigut al no tenir en compte més que el vessant econòmic en les anàlisis de la situació o en donar-li una primàcia indeguda. La complexitat de la vida social està, precisament, en el fet que hi ha quatre aspectes essencials a considerar: econòmic, social, cultural i polític, que funcionen, en cert sentit, com un sistema. L'economia no pot aïllar-se de la resta de vessants. Seria com defensar una forma de monoteisme excloent i l'exacerbació de l'oposició entre rics i pobres. El coneixement de les formes de globalització/mundialització anteriors a la capitalista és útil per entendre els riscos del nostre present.⁶

L'oblit i la supeditació de la ciutadania a il·legítics, foscos i excloents interessos econòmics internacionals; el menyspreu de la cultura, les llengües, el dret de gentes i els drets dels pobles, i la submissió de la política al dictat dels anomenats «mercats financers» constitueixen, al nostre parer, tres dels grans problemes del nostre temps.

Aquest escrit ha nascut de la convicció més profunda que cal una acció enèrgica i decidida d'aclariment d'idees; un enfortiment dels valors i dels principis ètics que mantenim, i una clara denúncia de la gran tergiversació ultraliberal, estesa arreu, que va penetrant imperceptiblement en el teixit social. No podem permetre que qualsevol dia els nostres campanars repiquin a mans d'uns bojós anunciant el gran retorn del futur cap al passat. Ans al contrari, treballem perquè un dia sigui possible l'anunci d'un món millor, que, ja ara, alguns intuïm i creiem a punt de nàixer als nostres pobles i als nostres barris.

REFERÈNCIES

1. AMADES, Joan. *Les campanes*. Tarragona: Ed. El Mèdol, 2004.
2. DANTE. *La Divina Comèdia*. Cant XV, versos 97-99; Cant XVI, versos 49-51, 62, 68, 73-75, 135,149-151.
3. DE ALARCÓN, P. A. *El sombrero de los tres picos*. (Obra escrita el 1875 que situa l'acció entre 1804-1805.)
4. ALAS CLARÍN, L. *La Regenta*. Madrid: Alianza 1979, cap. XIV, p. 294.
5. SARAMAGO, J. «Este mundo de injusticia globalizada». *El País* (6 febrer 2002), p. 13-14.
6. LE GOFF, J. «Suerte y desgracia de las mundializaciones». *El País* (24 noviembre 2001), p. 15-16.

Fundesplai

Fundació Catalana de l'Esplai

Riu Anoia, 42-54. 08820 El Prat de Llobregat. Tel. 93 474 74 74. www.fundesplai.org

Amb la col·laboració de:

**Generalitat
de Catalunya**

**Diputació
Barcelona**